

Kult i ikonografija kralja Ladislava I. Svetog u srednjem vijeku

Nizek, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:862393>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

KULT I IKONOGRAFIJA KRALJA LADISLAVA I. SVETOG U
SREDNJEM VIJEKU

Karla Nizek

Mentorica: dr. sc. Ana Munk, izv. prof.

ZAGREB, 2022.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

KULT I IKONOGRAFIJA KRALJA LADISLAVA I. SVETOG U SREDNJEM VIJEKU

Cult and Iconography of King Ladislaus I. of Hungary in the Middle Ages

Karla Nizek

Diplomski rad bavi se kultom sv. Ladislava kralja na području srednjovjekovnog Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, a s naglaskom na područje današnje Hrvatske i Mađarske u razdoblju od 11. do 15. stoljeća. Na samom početku rada daje se teorijski uvod u kultove svetih vladara s nekoliko primjera u svijetu. Nadalje, rad sadrži biografiju sv. Ladislava temeljenu na povijesnim izvorima i legendama. U glavnom dijelu rada provedena je analiza pet umjetničkih djela na području današnje Hrvatske: dva fresko ciklusa, onaj u kapeli sv. Petra u Novom Mjestu i u župnoj crkvi sv. Augustina u Velikoj, plašt/misnica sv. Ladislava koji se čuva u riznici zagrebačke katedrale, relikvijar ruke sv. Ladislava iz riznice Male braće u Dubrovniku te relikvijar noge sv. Ladislava iz riznice dubrovačke katedrale. Nakon toga riječ je o razvoju kulta sv. Ladislava u Mađarskoj, a analizirana su tri djela: fresko ciklus u Türjeu, relikvijar sv. Ladislava iz katedrale u Györu i Anžuvinski legendarij.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 56 stranica i 16 reprodukcija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: kralj Ladislav, kult, Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo

Mentor: dr. sc. Ana Munk, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Nikolina Maraković, izv. prof. i dr. sc. Dubravka Botica, redoviti profesor,

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 21.1.2022.

Datum predaje rada: 6.9.2022.

Datum obrane rada: 19.9.2022.

Ocjena: 5

Izjava o autentičnosti rada

Ja, Karla Nizek, diplomantica na Istraživačkom smjeru – “Umjetnost antike i srednjeg vijeka” diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom “Kult i ikonografija kralja Ladislava I. Svetog u srednjem vijeku” rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 19. rujna 2022.

Karla Nizek

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Svetački kultovi	1
2.1. Kultovi vladara svetaca	4
3. Ladislav I. Arpadović	7
3.1. Pisani izvori	7
3.2. Biografija.....	8
3.3. Osnivanje Zagrebačke biskupije	10
3.4. Kanonizacija i kult	11
4. Kapela sv. Petra u Novom Mjestu	15
5. Crkva sv. Augustina u Velikoj	21
6. Zagrebačka katedrala	23
6.1. Plašt sv. Ladislava.....	24
7. Moćnici ruke i noge sv. Ladislava u Dubrovniku.....	28
8. Kult sv. Ladislava na području Mađarske	33
8.1. Türje	36
8.2. Relikvijar sv. Ladislava.....	38
8.3. Anžuvinski Legendarij	43
9. Zaključak	48
10. Literatura.....	50
10.1. Knjige	50
10.2. Poglavlja u knjigama	50
10.3. Članci.....	51
10.4. Završni, diplomski i doktorski radovi	53
10.5. Internetski izvori	53
11. Popis slikovnih priloga	54

1. Uvod

Crkva je oduvijek na različite načine veličala Boga, ali i određene predmete, mjesta ili osobe. Takvi oblici štovanja nerijetko su prelazili u kultove, a najčešće su bili vezani uz neku osobu (sveta). Sam termin „kult“, prema autoru Franji Emaneulu Hošku, označava osnovni izraz religije, a sadrži „unutarnje i vanjske čine kojima se – u kršćanstvu – izričito časti Boga, a u analognom smislu također osobe i stvari Bogu na poseban način pridržane“.¹ Rječnik hrvatskoga jezika Vladimira Anića taj pojam definira puno jednostavnije, kao „štovanje božanstva oblikovano u vjerski obred“ ili „štovanje izraženo predmetu, pojavi ili osobi (ličnosti)“.² Kultovi svetaca zasigurno su jedan od zanimljivijih aspekata kršćanske vjere, a izrazito su zastupljeni u vrijeme srednjovjekovne kršćanske Europe. Među višebrojnim oblicima kulta razvio se i kult kraljeva svetaca koji se najčešće pojavljuje u okviru srednjovjekovnih europskih dinastija.³ Oni su bili vezani uz vladare koji su uz državnu, obnašali i crkvenu vlast, a vjerovalo se da oni vladaju „milošću Božjom“. Takva vrsta kulta javlja se i unutar Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, a vezana je uz dinastiju Arpadović i njezina tri sveta kralja; Stjepana, Ladislava i Emerika. Ovaj diplomski rad bavit će se upravo kultom sv. kralja Ladislava i važnošću koju je on imao za srednjovjekovnu mađarsku državu. U radu će naglasak biti stavljen na iskazivanje predanosti i vjernosti kralju kroz umjetnost i umjetnička djela. Rad naglasak stavlja na područje Hrvatske i Mađarske u razdoblju od 11. do 15. stoljeća. Obrađena su dva fresko ciklusa na području kontinentalne Hrvatske; ciklus *Legende o sv. Ladislavu* u kapeli sv. Petra u Novom Mjestu i istoimenu ciklus u župnoj crkvi sv. Augustina u Velikoj, oba iz 14. stoljeća. Nadalje, analizira se relikvijar ruke sv. Ladislava iz riznice Male braće u Dubrovniku iz 15. stoljeća, te relikvijar noge iz dubrovačke katedrale iz 14. stoljeća. Također, analizira se plašt/misnica sv. Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale koji datira u 11. stoljeće. Na području Mađarske obrađena su tri djela iz 14. stoljeća: fresko ciklus *Legende o sv. Ladislavu* u Tūrjeu, relikvijar sv. Ladislava iz Györa i *Anžuvinski legendarij*.

2. Svetački kultovi

¹ Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve“, u: *Bogoslovska smotra* 44 (1974.), str. 21.

² Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb: Novi Liber, 2007., str. 218.

³ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, u: *Croatica Christiana Periodica* 83 (2019.), str. 1.

Kultovi su, kao način štovanja i veličanja određenih predmeta, osoba ili božanstava, sveprisutni od samih početaka ljudske civilizacije i razvoja prvih religija. Usmjereni su najčešće prema nekoj osobi ili božanstvu za koje se vjeruje da ima izvanredne osobine, pa čak i nadnaravne moći, a vjerovalo se da štovanje istih može dovesti do spasenja i osigurati kvalitetniji život poslije smrti jer će se time steći božanska naklonost.⁴ Za razliku od poganstva koje je naglašavalo štovanje nadnaravnih bića i božanstava, u kršćanskoj su religiji jedan od najzastupljenijih oblika pobožnosti upravo svetački kultovi. Oni se javljaju već u ranim razdobljima kršćanstva, a procvat će doživjeti u srednjem vijeku.⁵ U prvih nekoliko stoljeća kršćanstva najčešći su kultovi svetaca mučenika čije se štovanje postavlja nasuprot grešnih nositelja civilne moći,⁶ a razvijaju se prije masovnog pokrštavanja, već u 2. stoljeću.⁷ S njihovim širenjem pojavit će se kasnije i neki novi aspekti svetačkog kulta kao što su npr. kultovi relikvija, kultovi slika, hodočašća ili legendarna svetačka književnost.⁸ Svetački kultovi bili su isprva vezani za grobove mučenika, pa su se najčešće razvijali na grobljima izvan gradskih zidina,⁹ a iz razdoblja od 3. do 6. stoljeća pronađen je velik broj grobnica s relikvijama svetaca ili predmetima koji su na bilo koji način uz njih vezani.¹⁰

Jedan od najzastupljenijih, a i najranijih kršćanskih svetačkih kultova je kult svetaca mučenika, a djelo *Didascalia Apostolorum* navodi: „Čovjek, koji ostavlja svijet preko mučeništva, blažen je jer su pokriveni njegovi grijesi“.¹¹ Mučenici su smatrani „prijateljima Boga“ koji su za njega umrli, a već za vrijeme svog života na zemlji uspostavili su s njim vrlo intiman odnos. Oni su bili posrednici između Boga i smrtnika i zagovarali su spasenje vjernika,¹² a njihovi grobovi smatrali su se svetim mjestima na kojima se spajaju i povezuju nebo, odnosno raj, i zemlja.¹³ Mučeništvo se smatralo idealom svetosti, a kult proizlazi iz veličanja Kristove muke. Ono je milost posredovana Duhom Svetim i izraz istinskog sjedinjena s Kristom i ljubavi prema bližnjima. Mučenici nisu tražili vlastito spasenje, već su zagovarali spasenje svoje braće – vjernika.¹⁴ Kult

⁴ *Punto Marinero*, <https://hr.puntomarinero.com/what-is-a-cult-worship/> (pregledano 7. travnja 2022.)

⁵ Peter Brown, *The cult of the saints: its rise and function in Latin Christianity*, Chicago: The University of Chicago Press, 2015. [2. izmijenjeno izdanje, prvo izdanje 1981.], str. 11.

⁶ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása”, *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*, Nagyvárad, 2014., str. 8.

⁷ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 3.

⁸ Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve“, 1974., str. 21-37.

⁹ Peter Brown, *The cult of the saints: its rise and function in Latin Christianity*, 2015., str. 45.

¹⁰ Isto, str. 40.

¹¹ Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve“, 1974., str. 22.

¹² Peter Brown, *The cult of the saints: its rise and function in Latin Christianity*, 2015., str. 46.

¹³ Isto, str. 40.

¹⁴ Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve“, 1974., str. 24.

mučenika razvijao se u dvije etape, prije i nakon progona kršćana. U prvoj etapi on je usporediv s načinom na koji su kršćani štovali svoje pokojnike. Vjerovalo se da oni nakon smrti i dalje žive u Bogu, te da su na zemlji i dalje sa svojom braćom u Kristu.¹⁵ U vrijeme nakon progona kršćana kult svetaca mučenika poprima nešto drugačiji, svečaniji karakter. Grobovi mučenika više se nisu tretirali jednako kao i grobovi ostalih vjernika. Oni su postali mjesta na koja su vjernici nosili svoje zagovore, molitve i zazive vjerujući kako će im to donijeti spasenje. Razvila se tradicija godišnjih okupljanja i održavanja svećanih euharistija na grobovima, posebice na godišnjice rođenja ili smrti određenog mučenika. Takvo liturgijsko štovanje mučenika postalo je neizostavni dio kršćanske pobožnosti do dana današnjega. Vjernici bi često od njih tražili zagovor za grešnike jer se vjerovalo da su mučenici svojom krvlju oprali sve svoje grijeha i da zato imaju pravo zagovarati grešnike, a Bog će ih preko njih uslišiti. Molile su se i posebne molitve posvećene mučenicima, a praksa koja se počela javljati u srednjem vijeku bila je nadijevanje imena svetaca mučenika novokrštenim vjernicima kako bi oni naslijedili dobre osobine mučenika, a i kako bi se osigurao njihov zagovor.¹⁶

Kako se kult svetaca sve više širio, potražnja za grobovima te tjelesnim i sekundarnim relikvijama mučenika bila je sve veća. Ostaci svetaca mučenika često bi se iskopavali i prenosili iz mjesta u mjesto ili iz crkve u crkvu. Tako se razvila nova vrsta kulta; kult relikvija, a on za sobom vuče još jednu novu praksu, a to su hodočašća. Kako se vjerovalo da je sva moć jednog sveca prisutna u samo jednoj čestici njegove relikvije, kosti mučenika često bi se razdvajale i dijelile. Vjernici bi onda hodočastili u sveta mjesta kako bi se domogli dijela relikvije za sebe, a neki su ih i iskorištavali za posao te njima trgovali. Paralelno s kultom relikvija, javlja se i kult slika kao još jedan način štovanja svetaca. Takav način štovanja isprva nije bio prihvaćen u kršćanstvu jer je postojala zabrana idolopoklonstva kao načina štovanja poganskih božanstava najčešće putem kipova, ali i putem slika. Ipak, takav se način štovanja i prikazivanja svetaca s vremenom počinje prakticirati i u kršćanstvu, a ustalio se nakon 2. Nicejskog sabora 787. godine na kojem je odlučeno da je takvo štovanje svetačkih slika prikladno.¹⁷ Naglašava se kako je bitno razlikovati obožavanje (Boga) i štovanje (svetaca).¹⁸ Također, rani srednji vijek sa sobom donosi još jedan vrlo zanimljiv aspekt svetačkih kultova, a to je legendarna svetačka književnost.¹⁹ Svaki

¹⁵ Isto, str. 22.

¹⁶ Isto, str. 23.

¹⁷ Isto, str. 26.

¹⁸ *wikiwand*, https://www.wikiwand.com/hr/Drugi_nicejski_sabor (pregledano 25. srpnja 2022.)

¹⁹ Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve“, 1974., str. 27.

svetački kult zahtijevao je određenu dokumentaciju o životima svetaca, a to su najčešće bile martirologije ili hagiografije. Martirologije svjedoče o životu i smrti pojedinog sveca,²⁰ a hagiografije su životopisi svetaca koji se smatraju i jednim od najranijih oblika kršćanske književnosti. One su književni žanr s posebnim pripovjedačkim pravilima i tematikom. Pisci onoga vremena tako su priče o životima svetaca nerijetko obogaćivali elementima mašte pa čak i poganskim i praznovjernim elementima posuđenima iz pučke tradicije.²¹

Nadalje, zahvaljujući upravo svetačkim kultovima, u srednjem vijeku se počinje graditi velik broj bazilika kako bi se u njih mogle smjestiti relikvije svetaca, a mučenici se počinju uvoditi i u kalendare.²²

2.1. Kultovi vladara svetaca

Vrijeme kad kršćanstvo postaje prihvaćena religija donosi i nove oblike štovanja. Mučenici više nisu bili u prvom planu, a da bi osoba bila proglašena ili smatrana svetom morala je živjeti po Kristovom primjeru i pokazivati kršćanske vrline. Tako su se kultu svetaca mučenika pridružili i redovnici, biskupi, pustinjaci, a s vremenom se pojavio i novi tip sveca – sveti vladar.²³ Kultovi vladara poznati su još iz antičkog doba kad su određeni rimski carevi štovani i veličani u narodu poput božanstava. Već je u 4. stoljeću prije Krista Aleksandar Veliki bio opisivan epitetima, simbolima i titulama koji su upućivali na to kako se radi o nadnaravnom biću, a na sličan način veličali su se i egipatski faraoni. Takvim vladarima posvećivali bi se oltari i festivali te gradili hramovi u kojima su građani mogli iskazati poštovanje prema njima i vladarskoj obitelji.²⁴ Posvećivanja vladara nisu bila strana ni istočnim monarhijama još za vrijeme Sasanida, a ni ranosrednjovjekovnom Bizantu. Neki autori mišljenja su da su kršćanski kultovi svetih vladara samo jedan novi oblik poganskog kulta karizmatičnog vođe i veličanja svetosti vladajuće dinastije.²⁵ Ipak, smatra se da oni nisu mogli imati toliki utjecaj na zapadnu Crkvu, već je ona takvu vrstu kraljevskog posvećivanja preuzela iz Starog Zavjeta.²⁶ U zapadnim srednjovjekovnim kršćanskim zemljama na sličan su se način tretirali katolički vladari koji su se doživljavali

²⁰ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 2.

²¹ Lucija Čar, *Hrvatske srednjovjekovne svetačke legende*, završni rad, Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str.14-15.

²² Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve“, 1974., str. 27.

²³ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása“, 2014., str. 8.

²⁴ *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/ancient-Rome/Cult-of-the-emperors> (pregledano 15. travnja 2022.)

²⁵ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása“, 2014., str. 8.

²⁶ Fritz Kern, *Kingship and Law in the Middle Ages*, City of Oxford: Shakespeare Head Press Ltd., 1939., str. 34

zaštitnicima i ispovjednicima vjere. Njihova biografija često bi bila hagiografizirana i služila bi kao uzor koji vjernici moraju slijediti, a ideja „dobroga kralja“ sada se još više intenzivira u idealu „svetoga kralja“.²⁷ Vladari sveci blagoslovljeni su kršćanskom vrlinom koja, na neki misteriozni način, osigurava mnoge beneficije za državu: plodnost, prosperitet, mir i duhovno jedinstvo.²⁸ Ta svetost je u nekim slučajevima naslijeđena od predaka te se smatra da je milost Božja u krvi, ne samo jednog vladara, već i cijele dinastije.²⁹ No, Crkva ipak nije od samih početaka mogla prihvatiti ovakvo štovanje vladara. Vladarske funkcije kao što su vođenje ratova (samim time i sudjelovanje u krvavim bitkama), uspostavljanje strogih zakona i ponekad izvršavanje smrtne kazne ili davanje potomaka, nisu bile u skladu s onim što je Crkva do tada vezala uz kršćanske svece i njihovo djelovanje. Bilo je potrebno nekoliko stoljeća da se Crkva razvije i prilagodi, a do 11. stoljeća posvećivanje vladara je općeprihvaćeno.³⁰ Samim time, vladanje kraljeva svetaca imalo je vrlo veliku važnost u političkom smislu. Ono je bilo legitimacija civilne vlasti od strane Crkve koja je kralja smatrala božjim namjesnikom na zemlji koji vlada „svetim kraljevstvom“. Posvećenje vladara nije značilo samo crkveni zagovor i zaziv Božjeg blagoslova, Fritz Kern piše kako je papa Grgur Veliki govorio da primanje posvećenja za sekularni autoritet znači i primanje sakramenta. Sakramentalna doktrina bila je u srednjem vijeku poprilično nedefinirana i fluidna, a prema augustinijskom tumačenju svi obredi koji su vjerniku donosili „nadnaravni dar milosti“ (*sacra res*) smatrali su se sakramentima. Nakon definiranja sakramentalne doktrine i određivanja konačnog broja sakramenata u 12. stoljeću, posvećivanje vladara više se nije moglo smatrati jednim od njih.³¹ Gabor Klaniczay piše o misterioznoj moći „bogova-kraljeva“ koje interpretira kao utjelovljenje *mane*. Piše kako je osoba kralja sveca dinamički centar svemira od kojeg proizlazi sva sila i moć. On održava sklad u svijetu i svaki njegov krivi pokret ili djelo može narušiti taj sklad. Zato mu je potrebna zaštita i svojevrsna kontrola njegove funkcije, a koju vjernici iskazuju u obliku obreda koje mu posvećuju.³²

Kršćanska povijest poznaje mnoge primjere kraljeva svetaca diljem Europe. Najpoznatiji je možda Luj IX., kralj Francuske od 1226. do 1270. godine. Naslijedio je svog oca Luja VIII. sa

²⁷ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 3.

²⁸ Gabor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe*, Cambridge University Press, 2002., str. 1-2.

²⁹ Isto, str. 6.

³⁰ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása“, 2014., str. 9.

³¹ Fritz Kern, *Kingship and Law in the Middle Ages*, 1939., str. 36.

³² Sir James George Frazer, prema: Gabor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses*, 2002., str. 2.

samo 12 godina, odgajan je u čvrstoj vjeri i kršćanstvu te slovi kao iznimno pravedan i pobožan vladar, zaštitnik Crkve i prijatelj onih u svetim redovima. Za vrijeme svoje vladavine vodio je i dva križarska pohoda, od kojih jedan u Svetu Zemlju kako bi ju oslobodio od muslimana i spasio kršćansko kraljevstvo na istoku. Umro je od kuge u svom drugom kršćanskom pohodu na Tunis 1270. godine. Dok se njegovo tijelo vraćalo iz Afrike u Francusku, ljudi su se putem priključivali procesiji i klanjali mu se, a smatrali su ga svetim i prije nego što je to Crkva službeno proglasila 1297. godine.³³

Kraljevi sveci prisutni su i nešto sjevernije, u skandinavskim zemljama Europe. Olaf Haraldsson bio je kralj Norveške kojem, iako je bio kralj kršćanin, nasilje nije bilo strano. Često je prisiljavao ljude (najčešće elitu i veleposjednike) na kršćanstvo, a oni koji bi odbili krštenje nerijetko bi bili pogubljeni ili osakaćeni. Nakon što je protjeran iz Norveške, vraća se i umire 1030. godine u bitci kod Stiklestada. Thorir, vojnik koji ga je ubio, opisuje kako je kralj izgledao „predivno u svojoj smrti“, njegovo lice bilo je rumeno, izgledao je sretno i kao da spava, a kad je dotaknuo njegovo tijelo Thorirove rane iz bitke su zacijelile, a on je postao prvi od njegovih neprijatelja koji je stao uz kralja i potvrdio njegovu svetost.³⁴ Ubrzo nakon smrti vjernici, a i njegovi neprijatelji, počeli su ga štovati kao mučenika, a smatra se i zaštitnikom Norvežana.³⁵

Slučajevi kraljeva svetaca javljaju se i u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu unutar dinastije Arpadović, a najpoznatiji su sv. Stjepan i sv. Ladislav. Stjepan I. bio je knez Ugarske od 997. do 1000. godine, a nakon toga i prvi mađarski kralj do 1038. godine. Širio je kršćanstvo koje za vrijeme njegove vladavine sve više jača u Ugarskoj, a on postaje slavan i štovan od strane vjernika.³⁶ Prvi je organizirao Crkvu u državi i vladao je u duhu kršćanstva, personificirajući ideal apostola kralja, a u legendama je opisivan kao „miles Christi“, odnosno Kristov vojnik koji poražava sve neprijatelje vjere.³⁷ Službeno je proglašen svetim za vrijeme vladavine sv. Ladislava, a o kojem će više biti riječ u narednim poglavljima. On mu 1083. godine utemeljuje kult koji se održava i danas, a na dan državnog i crkvenog blagdana 20. kolovoza, u Budimpešti se sveta desnica kralja Stjepana nosi u svečanoj procesiji.³⁸

³³ *Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Louis-IX/Achievement-of-peace-and-administrative-reforms> (pregledano 20. travnja 2022.)

³⁴ Elisabeth Hasseler, *Royal Sanctity and the Writing of History on the Peripheries of Latin Christendom, c. 1000-1200*, doktorska disertacija, Odsjek za povijest, Sveučilište u Sjevernoj Karolini u Chapel Hillu, 2018., str. 29.

³⁵ Isto.

³⁶ Đuro Franković, „Sv. Stjepan i sv. Ladislav u pučkoj tradiciji mađarskih Hrvata“, u: *Cris* 1 (2010.), str. 195-198.

³⁷ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása“, 2014., str. 10.

³⁸ Đuro Franković, „Sv. Stjepan i sv. Ladislav u pučkoj tradiciji mađarskih Hrvata“, 2010, str. 195-198.

3. Ladislav I. Arpadović

3.1. Pisani izvori

O životu i djelovanju kralja Ladislava I. Arpadovića većinski saznajemo iz pisanih izvora u obliku legendi i kronika.³⁹ Nakon njegove smrti napisano je nekoliko djela u kojima se spominju legende i čuda vezana uz njegovu ličnost kao što su *Gesta Ladislai regis*, *Legenda Sancti Ladislai* i *Gesta Hungarorum*,⁴⁰ a važan i vrlo detaljan izvor informacija svakako su oslikani rukopisi kao što su *Anžuvinski legendarij* ili *Iluminirana kronika (Chronicum Pictum)*.⁴¹

Gesta Ladislai pisana je najvjerojatnije već u 12. stoljeću, za vrijeme Ladislavova nasljednika Kolomana.⁴² Tekst se nastavio koristiti i dorađivati, te je inkorporiran i u kasnije legende i kronike. Službena verzija, tzv. *Legenda Sancti Ladislai*, nastala je u vrijeme nakon Ladislavove kanonizacije 1192. godine,⁴³ negdje početkom 13. stoljeća.⁴⁴ Pisana je u nekoliko varijanti, a iako se radi o legendi, sadrži i povijesne činjenice jer se njezin autor svojedobno koristio i povijesnom literaturom. Dakako, legenda u puno većem obujmu govori o čudima sv. Ladislava kao što je npr. njegovo čudotvorno hranjenje vojske pomoću molitve, levitacija njegovog tijela u molitvi ili čudo čaše na njegovom grobu.⁴⁵ Nadalje, *Gesta Hungarorum*⁴⁶ postoji u dvije verzije, obje nastale u 13. stoljeću s odmakom od tridesetak godina. Prvu je napisao notar kralja Bele III., tzv. *Anonymus*,⁴⁷ dok drugu verziju piše između 1282. i 1285. godine Šimun de Kezá, dvorski kapelan kralja Ladislava IV.⁴⁸ Kronika se sastoji od dva dijela; povijest Huna i povijest Ugarskog Kraljevstva, a preveli su je 1999. godine László Veszprémy i Frank Schaer za Srednjoeuropsko Sveučilište u Budimpešti.⁴⁹

³⁹ László Veszprémy, „King st Ladislaus, chronicles, legends and miracles“, u: *Saeculum Christianum* 25(2018), str. 140.

⁴⁰ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 6.

⁴¹ Béla Zsolt Szakács, „Between Chronicle and Legend: Image Cycles of St Ladislav in Fourteenth-Century Hungarian Manuscripts“, u: *The Medieval Chronicle* 4(2006), str. 149.

⁴² *KNIGHTKING*, <https://knightking.org/en/the-knightking/> (pregledano 3. kolovoza 2022.)

⁴³ Isto.

⁴⁴ Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu“, u: *Kaj* 51, 3-4 (2018.), str. 77.

⁴⁵ *KNIGHTKING*, <https://knightking.org/en/the-knightking/> (pregledano 3. kolovoza 2022.)

⁴⁶ engleski prijevod je poznat kao „The Deeds of the Hungarians“

⁴⁷ Damir Karbić, „Ocjene i prikazi“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 28 (2010), str. 245.

⁴⁸ Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, *Between Personal Devotion and Political Propaganda: Iconographic Aspects in the Representation of the sancti reges Hungariae in Church Mural Painting (14th Century – Early 16th Century)*, doktorska disertacija, Odsjek za srednjovjekovne studije, Srednjoeuropsko sveučilište u Budimpešti, 2018., str. 43.

⁴⁹ *Google Arts&Culture*, <https://artsandculture.google.com/entity/gesta-hunorum-et-hungarorum/m06c8x2?hl=en> (pregledano 4. kolovoza 2022.)

Anžuvinski legendarij i *Iluminirana kronika* slikovni su prikazi temeljeni na ranije navedenim pisanim izvorima. *Anžuvinski legendarij* nastao je oko 1330. godine po narudžbi kralja Karla Roberta, a sadrži 24 prikaza o životu sv. Ladislava.⁵⁰ Detaljnije će o njemu biti riječ u narednim poglavljima. *Iluminirana kronika* nastala je oko 1360. godine, a najvjerojatnije ju je naručio kralj Ludovik Veliki.⁵¹ Danas se čuva u Zbirci iluminiranih rukopisa u Nacionalnoj knjižnici Széchényi u Budimpešti te se smatra najluksuznijim mađarskim iluminiranim rukopisom.⁵² Ciklus sv. Ladislava prikazan je u 17 scena, što ga čini jednim od najduljih ciklusa u ovoj kronici. Prikazi se odnose na bitku s Kumanima i rivalstvo sa Salomonom te na vladavinu sv. Ladislava i njegova čudesna djela, a neke stranice sadrže i prikaze u medaljonima koji dodatno elaboriraju priču. Prikazi su većinom temeljeni na ranije spomenutim tekstovima, no nekim scenama kao što je npr. krunidba sv. Ladislava ne mogu se pronaći pisani izvori.⁵³

3.2. Biografija

Ladislav I. Arpadović jedan je od najštovanijih nebiblijskih kršćanskih svetaca na području nekadašnjeg Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Gabor Klaniczay navodi kako ga *Ugarska kronika* naziva „milostivim kraljem i ocem siročadi, tješiteljem unesrećenih i podrškom potlačenih“.⁵⁴ Bio je uspješan, poštivan i slavan vladar, a njegov kult štovan je po cijeloj zemlji, posebice u Oradei koja čuva njegovu grobnicu i relikvije.⁵⁵

Ladislav je rođen 1040. godine u vrijeme kad je njegova obitelj bila u progonstvu u Poljskoj, njegov otac Bela I. bio je kralj od 1060. do 1063. godine, a majka mu je bila kraljica Riksa Pjastović od Poljske. Sestra Sofija bila je supruga istarskog markgrofa Ulrika I., a poznatija je sestra Jelena Lijepa, supruga hrvatskog kralja Zvonimira. Ladislav se iz Poljske u Ugarsku vraća 1048. godine, ponovno je protjeran u Poljsku 1060. godine, no već iste godine dolazi nazad i uz pomoć poljske vojske vraća svog oca na ugarsko prijestolje.⁵⁶ Nakon očeve smrti 1063. godine, na prijestolje dolazi novi kralj Salomon, sin Ladislavova strica Andrije I., koji vlada do 1074. godine,⁵⁷ kada ga, prema priči *Gesta Ladislai* iz *Iluminirane kronike* poražavaju Ladislav i njegov

⁵⁰ Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, *Between Personal Devotion and Political Propaganda*, 2018., str. 64

⁵¹ Béla Zsolt Szakács, „Between Chronicle and Legend”, 2006., str. 153.

⁵² László Veszprémy, „The Illuminated Chronicle in the Library of the Nation“

⁵³ Béla Zsolt Szakács, „Between Chronicle and Legend”, 2006., str. 154.

⁵⁴ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása”, 2014., str. 7.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35062> (pregledano 20. travnja 2022.).

⁵⁷ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 4.

brat Geza I. kod Mogyoroda nedaleko Budimpešte. Kako je jedan od dvojice braće trebao postati nasljednik, kronika navodi čudo u kojem se Ladislavu ukazao anđeo koji kruni Gezu. Prema kronici, Ladislav je rekao: „Dok smo stajali ovdje, anđeo gospodnji sišao je s neba noseći u rukama zlatnu krunu koju je stavio na tvoju glavu, po čemu znam da je naša pobjeda odobrena i da će poraženi Salomon pobjeći u progonstvo, a Gospodin će krunu dati tebi.“⁵⁸ Nakon Gezine smrti, Ladislav dolazi na prijestolje 1077. godine,⁵⁹ a njegovo „rivalstvo“ s kraljem Salomonom spominje i *Gesta Hungarorum* koja navodi kako su se Salomonovi vojnici bojali Ladislava jer su vidjeli „anđele naoružane mačevima kako lete oko njegove glave“.⁶⁰ Nekoliko puta sukobljavao se i s Pečenezima, a *Ugarska kronika* i *Legenda Sancti Ladislai regis* u tom kontekstu ističu čudotvornu molitvu sv. Ladislava kojom je nahranio svoju izgladnjelu vojsku.⁶¹

Sv. Ladislav drugi je mađarski kralj koji je izdao zakonike i statute.⁶² Uz njegovo ime vežu se tri zakonika; „I. zakon svetog Ladislava“ (*Sancti Ladislai regis decretorum liber primus*) „II. zakon svetog Ladislava“ (*Sancti Ladislai decretorum liber secundus*) i „III. zakon svetog Ladislava“ (*Sancti Ladislai decretorum liber tertius*). Zakonici su naknadno uređivani na više mjesta i u različito vrijeme, a neki znanstvenici smatraju i da su dijelovi zakonika doneseni i prije Ladislavova stupanja na vlast 1077. godine.⁶³ Temelje se na postroženim odrednicama kralja Stjepana, a većinom se odnose na privatno vlasništvo i njegovu zaštitu te javni red, uključujući i stroge kazne ako se ono povrijedi.⁶⁴ Imao je veliku ulogu u crkvenoj politici, a na zakone koji su se ticali Crkve iznimno su utjecale gregorijanske reforme. Celibat se nije izravno nametao, kao ni zabrana simonije, uvedeno je ubiranje crkvene desetine te prodaja i kupovina samostana koji su bili u vlasništvu velikaških obitelji.⁶⁵ Također, organizirao je i prve posvete u kojima je kanonizirao prve mađarske svece te osnovao dvije biskupije.⁶⁶

Za njegove vladavine Ugarska doživljava veliki razvoj i počinje se širiti na jug. U to vrijeme odvija se spor pape i Svetog Rimskog Carstva oko investiture, Bizant je zauzet obranom

⁵⁸ László Veszprémy, „King st Ladislaus, chronicles, legends and miracles“, 2018., str. 147.

⁵⁹ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 4.

⁶⁰ László Veszprémy, „King st Ladislaus, chronicles, legends and miracles“, 2018., str. 148.

⁶¹ Isto, str. 144.

⁶² János M. Bak, *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, Srednjoeuropsko Sveučilište u Budimpešt, All Complete Monographs, 2019., str. 51.

⁶³ Attila Zsoldos, „Ugarska u doba sv. Ladislava“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37 (2019), str. 125.

⁶⁴ János M. Bak, *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae.*, 2019., str. 84.

⁶⁵ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 5.

⁶⁶ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása“, 2014., str. 26.

od Turaka Seldžuka, a dalmatinske komune ugrožava Mletačka Republika. Sve su to bili povoljni uvjeti za Ladislava koji su mu omogućili lagano širenje prema jugu, odnosno zauzimanje dijelova Hrvatske i Dalmacije.⁶⁷ Umro je 29. kolovoza 1095. godine, a naslijedio ga je kralj Koloman.⁶⁸ Pokopan je u Velikom Varadinu (Oradea) u katedrali koju je sam dao izgraditi, a koju *Legenda Sancti Ladislai* spominje kao jednu od njegovih čudotvornih intervencija.⁶⁹

3.3. Osnivanje Zagrebačke biskupije

Ladislav I. Arpadović vodio je, tijekom svoje vladavine, ekspanzionističku politiku koju mnogi još nazivaju i „prodorom na jug“.⁷⁰ Kad 1090. godine umire posljednji kraljevski Trpimirović Stjepan II., Arpadovići iskorištavaju nastalo bezvlašće u Hrvatskoj. U proljeće 1091. godine Ladislav prodire s vojskom preko Drave, te bez prevelikog otpora dolazi do središnjih dijelova Hrvatskog Kraljevstva.⁷¹ O tome svjedoči i Toma Arhiđakon u svom djelu *Historia Salonitana*, a koji je, kako tvrdi Ferdo Šišić, bio iznimno dobar poznavatelj *Legende Sancti Ladislai*.⁷² On piše kako Ladislav „bez oklijevanja sakupi veliku vojsku, dođe i bez ikakva otpora zauzme čitavu zemlju od rijeke Drave do planina koje se zovu Željezne. Nakon toga prijeđe planine i stane napadati utvrde i tvrđave i započinjati mnoge bitke s narodima Hrvatske.“⁷³ Tim pohodom, zapadni dio međurječja Drave i Save, a samim time i glavni grad Zagreb, uklopljen je u ugarski vladavinski sustav i potpao pod vlast dinastije Arpadović,⁷⁴ a Hrvatska stupa u personalnu uniju s Mađarskom.⁷⁵ Zagreb je, s obzirom na udaljenost sjedišta ugarskih vlastodržaca i prijadranskih dijelova ranosrednjovjekovne hrvatske države koji su bili pod ugarskim nadzorom, imao iznimno veliku ulogu u njihovom prostornom povezivanju. On zato postaje upravno i vjersko središte, a da bi se dodatno učvrstila tek uspostavljena mađarska vlast u Hrvatskoj, Ladislav I. Arpadović tamo

⁶⁷ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 4.

⁶⁸ Radoslav Katičić, Olga Perić, Mirjana Matijević Sokol, *Historia Salonitana. Toma Arhiđakon, Povijest salonitanskih i splitskih prosvćenika – Thomae Archidiaconi, Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*, Split: Književni krug, 2003., str. 87, bilj. 5.

⁶⁹ Elisabeth Hasseler, *Royal Sanctity and the Writing of History*, 2018., str. 51.

⁷⁰ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 5.

⁷¹ Hrvoje Gračanin, „Zagrebačko područje do osnutka biskupije“, u: Hrvoje Gračanin, Zrinka Nikolić Jakus, Borislav Grgin, Nataša Štefanec, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Krešimir Regan, Željko Holjevac, Zoran Grijak, Ivo Goldstein, *Povijest Grada Zagreba, knjiga 1.*, Zagreb: Novi Liber, 2012., str. 23.

⁷² Radoslav Katičić, Olga Perić, Mirjana Matijević Sokol, *Historia Salonitana. Toma Arhiđakon*, 2003., str. 87, bilj. 5.

⁷³ Isto, str. 85.

⁷⁴ Hrvoje Gračanin, „Zagrebačko područje do osnutka biskupije“, 2012., str. 23.

⁷⁵ Đuro Franković, „Sv. Stjepan i sv. Ladislav u pučkoj tradiciji mađarskih Hrvata“, 2010., str. 198.

osniva Zagrebačku biskupiju.⁷⁶ Tome svjedoči i povelja ostrogonskog nadbiskupa Felicijana iz 1134. godine koja spominje osnivanje Zagrebačke biskupije, i to „...zato da one koje je zabluda idolopoklonstva otuđila od štovanja Boga biskupska briga vrati na put istine.“⁷⁷ Naime, neki autori smatraju da je tamošnji narod bio otuđen od bogoštovlja, te da je nedostatak pastoralne brige i čvrste crkvene uprave vratio stanovništvo na poganstvo ili krivovjerje.⁷⁸ Zato mu je bila potrebna rekristijanizacija, a Ladislav je osnivanjem biskupije želio osigurati pravovjerno kršćanstvo i održati latinsku liturgiju.⁷⁹ On uvodi novu crkvenu organizaciju na tom prostoru, čime ukida dotadašnju upravu Siscijske biskupije pod jurisdikcijom splitskog nadbiskupa,⁸⁰ a Zagrebačka biskupija sada je podređena Ostrogonskoj nadbiskupiji. S obzirom da godina osnutka nije zabilježena u Felicijanovoj povelji, a utemeljiteljska povelja kralja Ladislava ili nije pronađena, ili nikad nije ni sastavljena, oko nje se vode mnoge rasprave i sporovi, a posebice između hrvatskih i mađarskih povjesničara.⁸¹ Neki hrvatski povjesničari smatraju da je najprikladnije osnivanje Zagrebačke biskupije smjestiti u 1093. godinu. Njihov zaključak temeljen je na činjenici da se 1092. godine održao ugarski kraljevski sabor crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika na kojem su dogovorene smjernice crkvenog razvoja u Ugarskoj, te da je vrlo vjerojatno osnivanje Zagrebačke biskupije rezultat tamo dogovorenih odredbi.⁸² Baltazar Adam Krčelić, pak, smatra vjerojatnijim da je Ladislav biskupiju utemeljio iste godine kad je i zauzeo dijelove Hrvatskog Kraljevstva, dakle 1091. godine.⁸³ Prvi zagrebački biskup bio je „muž časna života“, Duh. Na tu poziciju postavio ga je Ladislav, a u biskupsku službu uveo ga je ugarski dvorski kapelan Francika. Pretpostavlja se da je bio slavenskoga podrijetla, možda Čeh, a ostale informacije o njegovu životu i djelovanju nisu poznate.⁸⁴

3.4. Kanonizacija i kult

Kanonizacija kraljeva bila je u srednjem vijeku vjersko-politički „trend“ u Mađarskoj, a nije zaobišla ni kralja Ladislava I. Arpadovića. Da bi se neka osoba službeno proglasila svetom,

⁷⁶ Hrvoje Gračanin, „Zagrebačko područje do osnutka biskupije“, 2012., str. 23.

⁷⁷ Baltazar Adam Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke*, Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1994., str. 1.

⁷⁸ Hrvoje Gračanin, „Zagrebačko područje do osnutka biskupije“, 2012., str. 29.

⁷⁹ Isto, str. 26.

⁸⁰ Isto, str. 23.

⁸¹ Baltazar Adam Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke*, 1994., str. 8.

⁸² Hrvoje Gračanin, „Zagrebačko područje do osnutka biskupije“, 2012., str. 26.

⁸³ Baltazar Adam Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke*, 1994., str. 10.

⁸⁴ Isto, str. 24.

bila je potrebna temeljita analiza njezinog života. Crkva je provjeravala je li potencijalni svetac ili blaženik tijekom svog života djelovao u skladu s pravilima Crkve, je li pridonio ispunjenju njezinih ciljeva, činio dobro drugim vjernicima i svoj život u potpunosti podredio Kristu.

Sv. Ladislav bio je iznimno štovan kao vladar koji je, uz sv. Stjepana, pridonio stvaranju Ugarskog Kraljevstva kao katoličkog. Upravo je za vrijeme njegovog vladanja i kanoniziran sv. Stjepan, čime je Ladislav poslao poruku kako će očuvati i još više ojačati državu na Stjepanovim temeljima.⁸⁵ Smatran je idealnim vladarom, pobožnim i velikodušnim prema Crkvi, te u isto vrijeme muževnim i borbenim, a njegovi ratni pohodi nikako se nisu smjeli smatrati uzurpatorskima. Tako se npr. Ladislavovo oslobađanje bivšeg kralja Salomona iznimno veličalo, a Salomon više nije bio znan kao kraljev neprijatelj, već kao onaj koji je primio kraljevu milost.⁸⁶ Također je vodio i sukobe s nekršćanskim narodima Kumanima, a prema legendi je od njih i izbavio jednu djevojku. Zato je u narodu smatran zaštitnikom ugarskog kršćanskog identiteta te zaštitnikom ženske časti.⁸⁷ Istaknuo se također i vojnim pohodima kojima je proširio državu prema jugu, te kontinentalnu Hrvatsku pripojio ugarskoj državi i učinio ju cijelu pravovjernom i katoličkom,⁸⁸ a poznat je i po čvrstom ustrojstvu zakonodavstva.⁸⁹ Gabor Klaniczay navodi kako *Legenda Sancti Ladislai regis, Illuminirana kronika* i *Ugarska kronika* pišu kako su nakon smrti 1095. godine ožalošćeni vjernici oplakivali kralja Ladislava čak tri godine. On navodi: „Sveopći mađarski narod i svećenstvo, bogataši i siromasi, ožalošćeni i djevice, u vrijeme žalosti u tamnoj odjeći tri godine nisu plesali, a svi su instrumenti utihnuli“.⁹⁰ Dakle, iako je štovanje sv. Ladislava bilo izrazito popularno odmah nakon njegove smrti, kanoniziran je stoljeće kasnije, 1192. godine, no točne okolnosti samog procesa njegove kanonizacije nisu sa sigurnošću potvrđene.⁹¹ Tako npr. Toma Arhiđakon oko 1266. godine u svome djelu *Historia Salonitana* spominje kardinala Grgura i kapelana Bernarda koje, po zamolbi kralja Bele III., papa Inocent III. šalje u Mađarsku „da se relikvije blaženoga kralja Ladislava izvade i polože na dostojnije mjesto i da se donese odluka o njegovu uvrštenju u katalog svetaca.“⁹² Ovdje je Toma Arhiđakon ipak pogriješio jer u vrijeme kanonizacije sv. Ladislava papa nije bio Inocent III., kojeg on spominje, nego Celestin III., a u

⁸⁵ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 5.

⁸⁶ Elisabeth Hasseler, *Royal Sanctity and the Writing of History*, 2018., str. 50.

⁸⁷ Zoltan Đere, Aleksandar Kasaš, Tibor Pal, Petar Rokai, *Istorija Mađara*, Beograd: Clio, 2002., str. 23.

⁸⁸ Baltazar Adam Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke*, 1994., str. 11.

⁸⁹ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 5.

⁹⁰ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása“, 2014., str. 26.

⁹¹ Isto, str. 16.

⁹² Radoslav Katičić, Olga Perić, Mirjana Matijević Sokol, *Historia Salonitana. Toma Arhiđakon*, 2003., str. 121.

papinim registrima ne spominje se ni Ladislavova kanonizacija, ni put u Mađarsku. Točna je informacija da se kanonizacija odvila za vrijeme vladavine kralja Bele III.⁹³ Kult sv. Ladislava naglašavao je i veličao njegov iznimni fizički izgled i snagu te njegove viteške osobine i vrline. Biskup Benedek u svojoj propovijedi oko 1290. godine govori kako kralj Ladislav posjeduje četiri važne vrline: istinu, prosuđivanje, humanost i hrabrost, te moli da njegovi potomci slijede njegove korake u milosrđu.⁹⁴ Vjernici su sv. Ladislava smatrali svetim i prije njegove službene kanonizacije, a često bi i hodočastili na njegov grob kojeg su smatrali čudotvornim. Papa Celestin III. zato je poslao dva kardinala da pogledaju njegov grob, a oni su svjedočili čudima izlječenja. Nakon toga je Ladislav kanoniziran 1192. godine, a njegove relikvije korištene su za izlječenja, utjehe ili čak za pobjede u sudskim sporovima.⁹⁵

Sv. kralj Ladislav smatran je savršenim primjerom spoja viteštva, sveca i državnika/vladara.⁹⁶ Gabor Klaniczay prepoznaje i objašnjava metaforičku poruku u prikazima Ladislavove borbe s Kumanima. On piše kako je Kuman prikazivan kao poganski ratnik i protivnik kojeg je teško poraziti, koji se bori protiv svetoga kralja i puca unatrag na način na koji su to činili poganski Mađari u ono doba. Klaniczay tumači kako poganski ratnik metaforički predstavlja prošlost Mađarske, poganske i nepokrštene, dok s druge strane, sv. Ladislav predstavlja budućnost i trijumf kršćanstva. Takvo tumačenje i naglašavanje kršćanskih i viteških vrline uvelike je pridonijelo popularnosti kulta sv. Ladislava u 13. stoljeću, a Klaniczay navodi kako je Ladislav na isti način bio opisivan i u liturgijskim tekstovima iz 19. stoljeća koji ga nazivaju „stupom kršćanskog viteštva“ (*columna milicie christianae*).⁹⁷ Već je krajem 12. stoljeća Ladislav prepoznat kao sveti kralj, a kult će postati iznimno popularan u 14. stoljeću među anžuvinskim mađarskim kraljevima kojima se svidio njegov „model“ kraljevske svetosti. Sv. Ladislav se ubraja u najznačajnije svece čiji se kult razvio još u zreлом srednjem vijeku, a i među desetak je najzastupljenijih u srednjovjekovnoj Ugarskoj.

Popularnost kulta manifestira se u brojnim crkvama i kapelama koje kao titulara nose upravo sv. Ladislava, naseljima koja nose njegovo ime, a također i u mnogobrojnim likovnim prikazima njemu posvećenima (freske, kipovi, oltari). Područje srednjovjekovnog Ugarsko-

⁹³ Isto.

⁹⁴ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása”, 2014., str. 36.

⁹⁵ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 7.

⁹⁶ Elisabeth Hasseler, *Royal Sanctity and the Writing of History*, 2018., str. 50.

⁹⁷ Gábor Klaniczay, „A Szent László-kultusz kialakulása”, 2014., str. 35.

Hrvatskog Kraljevstva broji najmanje 147 kapelica i crkava posvećenih sv. Ladislavu.⁹⁸ Na području Hrvatske, župna crkva sv. Ladislava u Laslovu (srednjovjekovna Vukovska županija) najvjerojatnije je osnovana 1218. godine, već 26 godina nakon Ladislavove kanonizacije, čime bi mogla spadati u najranije titularne crkve sv. Ladislava.⁹⁹ Na području izvan granica Hrvatske jedna od ranijih crkva sv. Ladislava je ona u Spišsky Štvrtoku u Slovačkoj koja datira u 13. stoljeće.¹⁰⁰

Osim titulara, najznačajnija svjedočanstva njegovog kulta su slikovni prikazi, a ponajviše oni u obliku narativnih ciklusa fresaka posvećenim legendi o sv. Ladislavu.¹⁰¹ Ikonografski tip sv. Ladislava definirao se u 13. stoljeću; osim insignije, atribut mu tradicionalno postaje ratna sjekira kako bi se naglasile njegove viteške vrline. Na taj način prikazuje ga i veliki Oradein pečat iz 1291. godine, koji je ujedno i prvi slikovni prikaz sv. Ladislava,¹⁰² a s istim atributima prikazan je i u *Illuminiranoj kronici* oko 1360. godine te freskama Johannesa Aquile iz crkve u Veleméru oko 1378. godine.¹⁰³ Uz *Illuminiranu kroniku*, iznimno detaljne i reprezentativne prikaze sv. Ladislava i njegovog života sadrži i *Anžuvinski legendarij* nastao oko 1330. godine, a o kojem će više biti riječ u narednim poglavljima.¹⁰⁴ Što se tiče narativni zidnih ciklusa, diljem srednjovjekovnog Ugarskog Kraljevstva poznato je preko 60 crkava koje sadrže zidne oslike Ladislavove bitke s Kumanima, a najviše ih je na području današnje Rumunjske i Slovačke, te nešto manje na području Mađarske, Austrije i Slovenije. Većina takvih zidnih ciklusa datira u razdoblje oko 14. stoljeća, a među najranijima su Türje u središnjoj Mađarskoj, Veľká Lomnica u Slovačkoj, Laskod u sjevernoj Mađarskoj te Mugeni u Transilvaniji koji datiraju u početak 14. stoljeća.¹⁰⁵

U nastavku ovog rada analizirat će se nekoliko umjetničkih djela posvećenih sv. Ladislavu s područja današnje Hrvatske i Mađarske s naglaskom na 14. stoljeće, a bit će obrađeno i jedno ranije djelo: relikvija plašta sv. Ladislava koji datira u 11. stoljeće, te nešto kasniji relikvijar koji čuva ruku sv. Ladislava iz Dubrovnika koji datira u početak 15. stoljeća.

⁹⁸ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 8

⁹⁹ Isto, str. 10.

¹⁰⁰ *ancient and medieval architecture*, <https://medievalheritage.eu/en/main-page/heritage/slovakia/spissky-stvrtok-church/> (pregledano 3. kolovoza 2022.)

¹⁰¹ Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, 2019., str. 8.

¹⁰² *KNIGHTKING*, <https://knightking.org/en/the-knightking/> (pregledano 3. kolovoza 2022.)

¹⁰³ George Szabó, „Emperor Sigismund with St. Sigismund and St. Ladislaus: Notes on a Fifteenth-Century Austrian Drawing“, u: *Master Drawings* 5 (1967), str. 28.

¹⁰⁴ Béla Zsolt Szakács, „Between Chronicle and Legend“, 2006., str. 149.

¹⁰⁵ Zsombor Jékely, „Transylvanian fresco cycles of Saint Ladislaus in a new light“, u: *Hungarian review* (2014), str. 100.

4. Kapela sv. Petra u Novom Mjestu

Kapela sv. Petra u Novom Mjestu (sl. 1) danas je područna crkva župe Svetog Ivana Krstitelja u Svetom Ivanu Zelini, a čija se župna crkva spominje još 1200. godine te se smatra jednom od najranijih na području Zagrebačke biskupije.¹⁰⁶ Najstariji spomen Novog Mjesta zabilježen je 1409. godine kad se spominje latinska inačica *Novoloco*, a mađarska inačica mjesta vezana je uz samog titulara župe, sv. Petra, te se u ispravama od 1429. godine i tijekom tridesetih godina 15. stoljeća, za vrijeme kralja Žigmunda od 1387. do 1437. godine te bana Hermana Celjskog od 1423. do 1435. godine, spominje kao *Sz. Peter (Zenthpeter)*.¹⁰⁷ Kao župa, Novo Mjesto se prvi put spominje u ispravama s kraja prvog desetljeća 15. stoljeća, a sama kapela zabilježena je i kao župna crkva Zagrebačke biskupije 1501. godine te se spominju i dva župnika; Luka (*Luca ad Novoloco*) i Šimun. Titular crkve najvjerojatnije je prvi put zabilježen 1381. godine u ispravi o diobi posjeda Rakovec koja spominje javni put koji vodi prema crkvi sv. Petra mučenika (*ecclesiam sancti Petri martiris*).¹⁰⁸ U 16. stoljeću ona prestaje biti samostalna župa, a kanonska

1. Kapela sv. Petra, Novo Mjesto

¹⁰⁶ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010., str. 43.

¹⁰⁷ Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu“, u: *Kaj* 51, 3-4 (2018.), str. 60.

¹⁰⁸ Isto, str. 62.

vizitacija iz 1704. godine navodi ju u sastavu župe Sv. Ivana Krstitelja gdje ostaje do danas.¹⁰⁹ Mnoge polemike vodile su se oko datacije same kapele. Lejla Dobronić na temelju romaničkog prozora u svetištu i romaničkog stupa koji nosi trijumfalni luk kapelu datira u razdoblje prije 13. stoljeća, Josip Stošić pak izgradnju kapele stavlja u kasno 13. stoljeće te ju definira kao dvorsku kapelu zbog emfore na zapadnom zidu. Zorislav Horvat definira ju kao crkvu prijelaznog romaničko-ranogotičkog stila s pravokutnim svetištem te ju datira u period između druge polovice 13. i početka 14. stoljeća,¹¹⁰ a Vladimir Goss i Nina Šepić, koji kapelu analiziraju u okviru istraživanja crkava s kvadratičnim svetištem u srednjovjekovnoj Slavoniji, smatraju kako se kapela sa značajnom dozom sigurnosti može datirati u rano 13. stoljeće.¹¹¹ Na zidnim slikama i kamenu kapele provodili su se od 1997. do 2017. godine restauratorski radovi koje je započeo Hrvatski restauratorski zavod uz financijsku pomoć Ministarstva kulture i nadzor Konzervatorskog odjela u Zagrebu.¹¹² Ivan Srša o tome detaljnije piše 2018. godine te na temelju astronomskog izračunavanja azimuta i tzv. Svetog usmjerenja dolazi do zaključka kako je crkva utemeljena 1302. godine, a utemeljenje pripisuje Ladislavu Rakovečkom, tadašnjem vlasniku rakovečkoga vlastelinstva.¹¹³ Također spominje i emporu na jugozapadnom zidu koja svjedoči o tome kako je svojedobno kapela bila dvorska, odnosno privatna crkva.¹¹⁴

Kapela je pravilno orijentirana građevina manjih dimenzija,¹¹⁵ jednobrodna je i pravokutnog tlocrta s nižim i užim pravokutnim svetištem koje je odijeljeno od lađe šiljatim trijumfalnim lukom na kratkim masivnim stupovima. Svetište je svođeno križno rebrastim svodom, a nad brodom je ravan drveni strop.¹¹⁶ Zidana je u opeci, a romaničke stilske odlike naglašene su ugaonim lezenama te polukružno zaključenim prozorskim otvorima na istočnom i južnom zidu svetišta te južnom zidu broda.¹¹⁷ Gotičke forme mogu se prepoznati većinski u interijeru; blago šiljato zaključen trijumfalni luk i križno-rebrasti svod svetišta te šiljato zaključeni

¹⁰⁹ Muzej Sveti Ivan Zelina, <https://www.muzej-zelina.hr/hr/virtualna-izlozba/kapela-svetog-petra-u-novom-mjestu/> (pregledano 9. lipnja 2022.)

¹¹⁰ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 255.

¹¹¹ Isto, str. 256.

¹¹² Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu“, 2018, str. 59.

¹¹³ Isto, str. 69.

¹¹⁴ Isto, str. 71.

¹¹⁵ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37(2019), str. 178.

¹¹⁶ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 255

¹¹⁷ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019, str. 178.

ulaz u sakristiju.¹¹⁸ Značajna je i romanička rozeta s pročelja kapele čiji su fragmenti otkriveni za vrijeme konzervatorskih radova. Ona je najnoviji dokaz vremena romanike, ranije nepoznat znanstvenicima. Pretpostavlja se da je krasila kapelu u predtatarskom periodu, a da je u velikoj obnovi nakon Tatara na pročelje postavljena gotička bifora koja se zadržala do danas. Na veliki značaj ove kapele za povijest ranog srednjovjekovnog graditeljstva na ovim prostorima ukazuje i Vladimir Goss koji kapelu naziva „zelinskom katedralom“.¹¹⁹

Osim arhitekture, još su više značajni oslici na zidovima kapele nastali u nekoliko faza u razdoblju od 14. stoljeća pa sve do renesanse.¹²⁰ Oslikano je svetište, sjeverni i južni zid lađe te zid trijumfalnog luka koji gleda prema lađi. Oslici su samo fragmentarno sačuvani no ukazuju na to kako je lađa, osim zapadnog zida koji zbog emfore najvjerojatnije nije sadržavao oslike, bila oslikana u cijelosti.¹²¹ Konzervatorsko-restauratorskim radovima utvrđene su četiri vremenske faze nastanka zidnog oslika kapele. Prvi, najraniji sloj nastaje u drugoj četvrtini 14. stoljeća te uključuje zidove broda i trijumfalnog luka, drugi sloj datira u posljednju četvrtinu 14. stoljeća, a odgovara mu manji fragment na južnoj strani trijumfalnog luka, svetište je oslikano u trećoj četvrtini 15. stoljeća, a najmlađi slikani sloj s početka 16. stoljeća nalazi se na sjevernom zidu broda i trijumfalnog luka.¹²² Među najstarije oslike spadaju *Majka milosrđa* i fragmenti *donatora* na trijumfalnom luku te fragmentarno sačuvana *Legenda o sv. Ladislavu* na sjeverozapadnom zidu broda, koju je najvjerojatnije dao naslikati Ladislav Rakovečki kao spomen na svoga sveca zaštitnika. Iako je u to vrijeme bilo uobičajeno da se *Majka milosrđa* prikazuje na sjevernoj strani crkve, u kapeli sv. Petra u Novom Mjestu ona je prikazana s južne strane. Razlog tome najvjerojatnije je ciklus *Legende o sv. Ladislavu* koji bi, da je naslikan na jugoistočnoj strani, bio isprekidan prozorskim nišama, a izravna svjetlost s prozora ometala bi promatrača.¹²³ *Legenda o sv. Ladislavu* kreće sa zapadne strane sjevernog zida i proteže se prema istoku, odnosno od emfore prema trijumfalnom luku. Kompozicijski je podijeljena na dva horizontalna pojasa, što je za prikaz Ladislavove legende rijetkost. Prikaz u dva pojasa može se pronaći još samo u Biborteniju u Rumunskoj i Hamuliakovu u Slovačkoj, a oba prikaza datiraju u 15. stoljeće. Scene su

¹¹⁸ Isto, str. 179

¹¹⁹ Muzej Sveti Ivan Zelina, <https://www.muzej-zelina.hr/hr/virtualna-izlozba/kapela-svetog-petra-u-novom-mjestu/> (pregledano 20. lipnja 2022.)

¹²⁰ Isto.

¹²¹ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 256.

¹²² Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019, str. 180.

¹²³ Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu“, 2018., str. 75-76.

najvjerojatnije bile prikazane u nizu, bez korištenja vertikalnih elemenata koji bi ciklus dijelili u registre. Takav način prikaza karakterističan je za većinu sačuvanih zidnih ciklusa *Legende o sv. Ladislavu*, a Cepetić Rogić navodi neke: Mugeni, Ghelinta, Chilieni, Dirjiu i Crăciunel u Rumunjskoj, Tereske u Mađarskoj, Kraskov, Rimavska Baňa i Michal na Ostrovu u Slovačkoj te Turnišče u Sloveniji.¹²⁴

Fresko ciklus nastao je na temelju teksta *Gesta Ladislai regis*, legende nastale za vrijeme vladavine kralja Kolomana, a čija je službena verzija dovršena početkom 13. stoljeća. Gornji pojas je u obliku friza i na njemu je prikazana bitka s Pečenezima u najgornjem dijelu, odmah ispod stropa, a u drugom dijelu najpoznatija priča iz života sv. Ladislava, bitka s Kumanima.¹²⁵ Iako neke scene nisu eksplicitno vidljive ni sačuvane, usporedbom ovih fragmenata sa sličnim prikazima u Mugeniju, Ghelintiji, Chilieniu, Dirjiu i Crăciunelu u Rumunjskoj, Tereskeu u Mađarskoj, Kraskovu, Rimavskoj Baњи i Michalu na Ostrovu u Slovačkoj te Turnišču u Sloveniji može se zaključiti da se radi o scenama iz *Legende o sv. Ladislavu*.¹²⁶ Također, Ivan Srša navodi kako je u gotovo svim prikazima legende redosljed scena gotovo identičan, pa se lako može prepoznati o kojem se prikazu radi.¹²⁷ Na sačuvanim fragmentima mogu se prepoznati konjska tijela te odsječene i okrvavljene ljudske glave.¹²⁸ Zapadni dio gornjeg pojasa prikazuje osedlane konje i upućuje na prvu scenu ciklusa; formirana konjica pod blagoslovom varadskog biskupa napušta utvrđeni grad i odlazi u bitku. Sama bitka dviju vojski prikazana je na istočnom dijelu gornjeg pojasa, gdje se mogu raspoznati konjska kopita i odsječene ljudske glave (sl. 2).¹²⁹ U donjem pojasu djelomično je sačuvana kompozicija koja se proteže preko cijele širine sjevernog zida. Na sačuvanim fragmentima opet se mogu prepoznati konji u trku, no ovdje na jednom od njih sjedi ženski lik i rukama pridržava luk kojeg napinje jahač iza nje, čiji je lik gotovo u potpunosti uništen. Djevojka je prikazana u bijeloj haljini i sjedi na konju s obje noge na istoj strani.¹³⁰ To je scena potjere u kojoj Ladislav na konju progoni kumanskog ratnika koji je oteo ugarsku djevojku (sl. 3).¹³¹ Sama *Legenda* navodi: „Blaženi Ladislav (btissimus Ladislaus) vidjevši jednog pogana da je oteo ugarsku djevojku i misleći da je riječ o kćerki varadskog biskupa

¹²⁴ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019., str. 180.

¹²⁵ Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu, 2018., str. 76.

¹²⁶ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019., str. 181.

¹²⁷ Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu, 2018., str. 76.

¹²⁸ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 258.

¹²⁹ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019., str. 181.

¹³⁰ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 258.

¹³¹ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019., str. 181.

dao se u potjeru. No, kad ga je nakon borbe kanio ubiti, djevojka ga moli da pogana poštedi i pusti. Bilo je vidljivo da u njoj nema vjere; vjerojatno je željela da ga se pusti zbog njezine snažne tjelesne ljubavi. Međutim, nakon dugotrajne borbe svetac (scs autem dux) je pogana ipak ubio.“¹³² Scena uključuje i velike konje u punom trku prikazane na blijedoj površini pozadine. Na njima je slikan točkasti uzorak kako bi se dočarala šarena dlaka pasmine, konj na kojem je djevojka ima rep ispleten u pletenicu, a ovaj koji ga slijedi ima crvenu ormu. Na svijetloj jednoličnoj pozadini na dnu prikaza slikane su vlati trave crvenom bojom.¹³³ S desne strane sačuvani su fragmenti scene hrvanja Ladislava i kumanskog ratnika na tlu.¹³⁴ Na sačuvanim fragmentima vidljiva su konjska leđa bijele boje s crvenom ormom, a pored konja se nalazi muški lik u zagasito crvenoj haljini opasan mačem s kuglom na vrhu.¹³⁵ Ostatak zidnog ciklusa o sv. Ladislavu u kapeli sv. Petra nije ni fragmentarno sačuvan, no s obzirom na to da u istočnom dijelu donjeg pojasa ostaje dovoljno praznog prostora, pretpostavlja se kako su na tom mjestu bile scena obezglavljivanja kumanskog ratnika i scena Ladislavovog odmora u krilu djevojke.

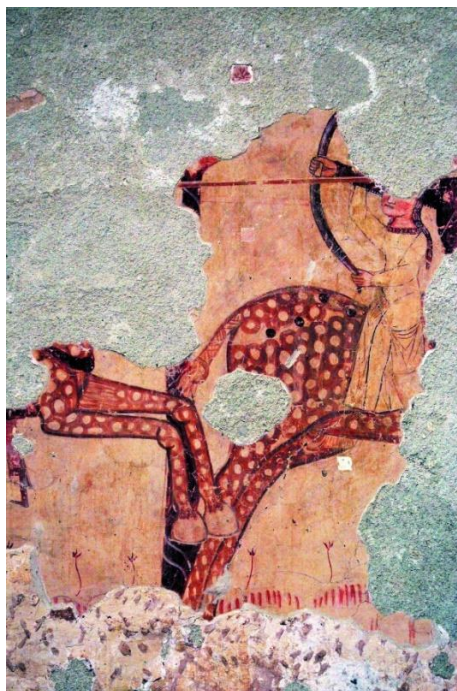
2. Dio Legende o sv. Ladislavu, kapela sv. Petra, Novo Mjesto

¹³² Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu“, 2018., str. 77.

¹³³ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 258.

¹³⁴ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019., str. 181

¹³⁵ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 259.

3. Dio Legende o sv. Ladislavu, kapela sv. Petra, Novo Mjesto

Dakle, imajući na umu već spomenute cikluse *Legende o sv. Ladislavu* na području Ugarskog Kraljevstva i nekoliko uobičajenih scena koje se u njemu pojavljuju kao što je npr. Ladislavovo spašavanje djevojke koju odvodi kumanski ratnik, zaključuje se kako se u kapeli sv. Petra u Novom Mjestu radi o istom ciklusu, najvjerojatnije sastavljenom od šest scena raspoređenih u dva horizontalna pojasa. U gornjem pojasu prikazane su grupne scene tj. bitke, a u donjem scene *Potjere*, *Hrvanja*, *Obezglavljivanja* i *Odmora*.¹³⁶ Ivan Srša navodi kako je naručitelj fresko ciklusa Ladislav Rakovečki,¹³⁷ tadašnji vlasnik rakovečkog vlastelinstva, a kojem pripisuje i samo utemeljenje crkve 1302. godine. Rakovečki su potomci moravečkih župana Abrahama i Nikole,¹³⁸ a Maja Cepetić Rogić kao donatore fresko ciklusa navodi upravo Abrahamove potomke. Ona smatra da su naručivanjem zidnog ciklusa *Legende o sv. Ladislavu* nastojali istaknuti viteške vrline svojih predaka koji su se prije stotinjak godina borili protiv Tatara.¹³⁹

¹³⁶ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije, 2019., str. 181

¹³⁷ Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu, 2018., str. 76.

¹³⁸ Isto, str. 63.

¹³⁹ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019., str. 183.

5. Crkva sv. Augustina u Velikoj

Nekad franjevačka, a danas župna crkva sv. Augustina u Velikoj po svom je povijesnom značenju jedan od najistaknutijih sakralnih spomenika tog dijela Slavonije.¹⁴⁰ Nalazi se u blizini Požege, a sama župa spominje se prvi puta 1332. godine kad je uvrštena u požeški arhiđakonat.¹⁴¹ Crkva je jednobrodna gotička građevina s kvadratnim svetištem, a u 18. stoljeću dobiva toranj, sakristiju i lađu kao barokne prigradnje. Svetište današnje crkve je ostatak lađe gotičke crkve, dok kvadratno svetište stare crkve iza oltara danas nije u funkciji.¹⁴² U crkvi se prepoznaju četiri razdoblja gradnje, a najstariji, gotički dio, datira u 14. stoljeće ili ranije.¹⁴³ Diana Vukičević-Samaržija na temelju trijumfalnog luka i sedilije crkvu datira u sredinu 14. stoljeća. Također spominje i kako je u početku bila kapela, a tokom 15. stoljeća pretvorena je u samostansku crkvu augustinskog ili franjevačkog reda, a samostan se prvi put spominje 1435. godine no bez spomena reda kojem pripada. Franjevački samostan u Velikoj uspostavljen je 1575. godine.¹⁴⁴

Što se tiče crkvenog oslika, fragmentarni ostaci zidnih slika sačuvani su na južnom pročelju lađe izvorne gotičke crkve (sl. 4). Oslík je smješten s lijeve strane izvornog gotičkog prozora, a prizori su bili podijeljeni u tri pojasa.¹⁴⁵ Fragmentarno sačuvani slikovni sadržaj gornjeg pojasa nije jasan. S desne strane prikazano je poprsje lika ogrnutog crvenim plaštem s podignutom lijevom rukom zatvorene šake. Na glavi je vidljiv bijeli obrub iznad čela koji je najvjerojatnije dio krune ili mitre, a fragment crvene zakrivljene linije koja kreće od zatvorene šake vjerojatno je dio aureole slikane žućkastom bojom. S lijeve strane nalazi se ženski lik anđela ili svete prikazan u punoj visini i odjeven u crvenkastu haljinu, lik je u blago nagnutom položaju te pruža obje ruke prema ranije opisanoj glavi. Donji pojas u potpunosti je izbledio, dok se u srednjem pojasu na blijedoj površini mogu razaznati fragmenti nekoliko konja u galopu na kojima jašu ratnici s napetim lukovima i strijelama.¹⁴⁶ Rub tog pojasa ukrašen je motivom cik-cak trake sastavljene od crvenih i bijelih polja. Ivan Srša smatra kako ovaj prizor prikazuje borbu sv. kralja Ladislava s

¹⁴⁰ Katarina Horvat-Levaj, Davorin Stepinac, Dijana Vukičević-Samaržija, *Velika. Župna crkva sv. Augustina. Povijesno građevni razvoj i valorizacija. Prijedlog konzervatorskih smjernica.*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013., str. 4.

¹⁴¹ *Župa sv. Augustina biskupa Velika*, <http://zupasvaugustinabiskupavelika.hr/povijest-zupe.html> (pregledano 27. lipnja 2022.)

¹⁴² Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 409.

¹⁴³ *Župa sv. Augustina biskupa Velika*, <http://zupasvaugustinabiskupavelika.hr/povijest-zupe.html> (pregledano 27. lipnja 2022.)

¹⁴⁴ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 409.

¹⁴⁵ Isto, str. 410.

¹⁴⁶ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, 2019., str. 184.

Kumanima, a Rosana Ratkovčić piše kako on ne pruža čvrste osnove za datiranje. Prikazivanje pokrenutih konjskih tijela u galopu gotičko je obilježje, a u usporedbi s krupnim tijelima konja istaknutim na neutralnoj pozadini u Novom Mjestu, zbijena tijela konja u Velikoj trebalo bi datirati nešto kasnije, poslije sredine 14. stoljeća, no najkasnije sredinom 15. stoljeća kad zbog pojačanih turskih provala stagnira umjetnička djelatnost na ovom području.¹⁴⁷ Nadalje, na temelju očuvane scene bitke može se pretpostaviti da ciklus Ladislavove legende u Velikoj nije prikazan u tri osnovne scene (Potjera, Hrvanje i Obezglavljanje), već u šest scena na dvozonskom prikazu. Do tog zaključka dolazi se zato što je scena bitke prikazana na istočnom dijelu južnog broda, a s obzirom na to da je s druge strane prikazan sv. Kristofor, postavlja se pitanje gdje su bile prikazane ostale scene ciklusa. Odgovor je upravo dvozonski prikaz, a postoji i mogućnost da je središnji pojas bio i vertikalno podijeljen na registre. Također, važno je istaknuti kako je zidni oslik u Velikoj iznimno rijedak primjer smještanja narativnog zidnog ciklusa legende o sv. Ladislavu na vanjski zidni plašt.¹⁴⁸

Pitanje donatora crkvenog oslika veže se uz rod Veličkih u čijem je Velika vlasništvu još od sredine 13. stoljeća, a u 14. stoljeću na ovaj plemićki posjed dolaze augustinci koji vrlo vjerojatno u bogatim plemićkim obiteljima traže patrone koji grade kapelu i samostan. Također, u rodu Veličkih tijekom 14. stoljeća ime Ladislav zastupljeno je u gotovo svakoj generaciji, što ukazuje na štovanje ugarskog kralja te opravdava traženje donatora zidnog ciklusa upravo u ovoj obitelji.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 410.

¹⁴⁸ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije, 2019., str. 184.

¹⁴⁹ Isto, str. 185.

4. Dio Legende o sv. Ladislavu, crkva sv. Augustina, Velika

6. Zagrebačka katedrala

Zagrebačka katedrala najveće je i najznačajnije gotičko zdanje u Hrvatskoj, a povijest njezine izgradnje vrlo je kompleksna te određenim dijelom nerazriješena.¹⁵⁰ Posvećena je Uznesenju Blažene Djevice Marije i svetim ugarskim kraljevima Stjepanu i Ladislavu. Kako je već ranije spomenuto, sv. kralj Ladislav osniva krajem 11. stoljeća, najvjerojatnije 1094. godine, zagrebačku biskupiju, te je upravo on nositelj imena prve crkve iz istog stoljeća. S vremenom je sve veći broj stanovnika zahtijevao i veći prostor, pa je na istom mjestu u 13. stoljeću izgrađena nova, veća crkva, a koja je tijekom narednih stoljeća bila nebrojeno puta uništavana i iznova obnavljana.¹⁵¹ Oko izgradnje same katedrale vode se i dan danas mnoge polemike te se postavlja pitanje tko je i kada uopće dao izgraditi katedralu. Neki od odgovora temelje se na tezi da je kralj Ladislav osnovao zagrebačku biskupiju oko 1094. godine te da se upravo on može smatrati graditeljem katedrale. Istraživači kao što su Rafael Levaković, Benedikt Vinković, Ivan Gorički, Ivan Tomko Mrnavić, Daniel Farlati i Ivan Kukuljević Sakcinski slažu se s ovom tezom, dok drugi smatraju kako Ladislav nije mogao biti njezin graditelj jer je umro ubrzo nakon osnivanja biskupije, te bi, da je Ladislav uistinu sudjelovao u izgradnji crkve, to zasigurno bilo zabilježeno

¹⁵⁰ Ivana Šimunić, Marina Šimunić Buršić, „Svod sakristije zagrebačke katedrale“, u: *Prostor* 23(2015), str. 345.

¹⁵¹ Tea Salinger, *Zagrebačka katedrala – obnova kroz povijest*, diplomski rad, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, 2020., str.4.

u Felicijanovoj povelji ili nekom drugom dokumentu. Na temelju ovih argumenata historiografi Ivan Krstitelj Tkalčić, Ivan Ritter Vitezović i Nada Klaić zaključuju kako je Ladislav status katedrale pridao nekoj već postojećoj crkvi te kako je, s obzirom na to da je zagrebačka katedrala posvećena tek 1217. godine, nezamislivo da su zagrebački biskupi toliko dugo obnašali službu u neposvećenoj stolnoj crkvi.¹⁵²

Dakako, bez obzira na to je li kralj Ladislav uistinu graditelj zagrebačke katedrale ili ne, mnogi njezini dijelovi na određeni su način uz njega vezani ili njemu posvećeni. U tom je kontekstu iznimno važna riznica zagrebačke katedrale, stara gotovo koliko i sama biskupija. Njezine najstarije predmete predstavljaju upravo relikvije sv. kralja Ladislava kao što su zvonolika misnica iz 11. stoljeća skrojena iz Ladislavova plašta te podlaktica njegove ruke koja se čuva u srebrnom relikvijaru s kraja 17. stoljeća.¹⁵³ Također, sakristija zagrebačke katedrale sadrži slikovni prikaz sv. Ladislava,¹⁵⁴ a 1275. godine posvećen je i oltar sv. Ladislava u sjevernoj apsidi.¹⁵⁵ U daljnjem tekstu detaljnije će biti riječ o njegovom plaštu. Također, u zagrebačkoj katedrali svaki je četvrtak bio posvećen štovanju sv. Ladislava, a postojale su i posebne molitve njemu posvećene u kojima se on naziva „naš kralj i tvoj (Božji) ispovjedalac“ (*rex noster et confessor tuus*).¹⁵⁶

6.1. Plašt sv. Ladislava

Plašt sv. Ladislava kralja (sl. 5) čuva se u riznici zagrebačke katedrale, a poklonio joj ga je hrvatsko-ugarski kralj Karlo I. Roberto iz dinastije Anžuvina za vrijeme zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića (1303.-1322.). Spominje se u inventaru riznice zagrebačke katedrale iz 1394. godine pod brojem 18 i s natpisom "*Item inuenta sunt ornamenta infra nominatian expressa et primo casula nigri de palio sancti Ladislai regis facta*"; navodi kako se radi o crnoj kazuli izrađenoj od plašta kralja Ladislava. To je ujedno i najstariji sačuvani inventar zagrebačke katedrale, a pisan je na temelju starijeg iz razdoblja između 1356. i 1387. godine. Djelomice je sačuvan i inventar iz 1474. godine, no nedostaje mu upravo dio u kojem je popisan tekstilni materijal. Inventar iz 1582. godine navodi ga pod imenom „*vestis*“, najvjerojatnije zato što se radi

¹⁵² Magdalena Prvonožec, *Povijest izgradnje katedrale Sv. Stjepana i Ladislava u Zagrebu*, završni rad, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, 2020., str. 3.

¹⁵³ *Ministarstvo kulture i medija*, <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/dokumentacijske-zbirke/zbirka-fotografske-dokumentacije/galerija/riznica-zagrebacke-katedrale/2446> (pregledano 30. lipnja 2022.)

¹⁵⁴ Rosana Ratkovčić, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, 2010., str. 453.

¹⁵⁵ Ivana Šimunić, Marina Šimunić Buršić, „Svod sakristije zagrebačke katedrale“, 2015., str. 347.

¹⁵⁶ *Murus inexpugnabilis*, <http://murusinexpugnabilis.blogspot.com/2016/12/zagrebacka-nadbiskupija-i-ugarski.html> (pregledano 3. kolovoza 2022.)

o vremenu nakon Tridentskog sabora na kojem su određena posebna pravila o dostojanstvenom čuvanju relikvija. Zato je plašt bio čuvan i složen u posebnoj kutiji zvanoj protofolijum, pa mu se nije mogao jasno razaznati oblik.¹⁵⁷ Godine 1915. rukom je pod brojem 167 zapisan „plašt ugarskog kralja Ladislava“ te njegov donator Karlo I. Roberto i primatelj Augustin Kažotić.¹⁵⁸

5. Plašt sv. Ladislava, Riznica zagrebačke katedrale

Tome da je svojedobno bio čašćen kao relikvija svjedoči zlatna borta na rubu plašta koja je rezana kako bi se odnosila kao relikvija, a osim zlatnih borti vjernici su rezali i svilu čime se plašt dodatno oštetio, a što je i zabilježeno pod bilješkom „*tota lacera*“. Sve do 1693. godine plašt se čuvao u protofolijumu u riznici-sakristiji, a onda je postavljen u oltar sv. Ladislava u sjevernoj lađi katedrale uz natpis „*Pallium s. Ladislai*“ te mu se u dokumentima gubi svaki trag. Ponovno ga je otkrio tek Ivan Tkalčić 1873. godine u stipesu oltara sv. Ladislava, a u svom popisu smješta ga u kategoriju relikvija pod nazivom „Plašt sv. Ladislava kralja prekrojen u kazulu“.¹⁵⁹ Nakon

¹⁵⁷ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, u: *Peristil* 39(1997), str. 14.

¹⁵⁸ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, u: *Peristil* 33(1990), str. 25.

¹⁵⁹ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, 1997, str. 14.

ponovnog otkrivanja plašt-kazula bio je smješten u riznici iznad ulaznih vrata u trapezoidnoj vitrini pod staklom od šest prozorčića, a od tada se i često iznosio na prigodne izložbe u prostore sakristije.¹⁶⁰ Također, velika je atrakcija bio na Milenijskoj izložbi u Budimpešti održanoj 1896. godine, a izložen je i na izložbi u Beču.¹⁶¹

Plašt je dimenzija 190 x 200 cm,¹⁶² a tkanina je satkana od svile i vune s utkanim bizantskim motivima.¹⁶³ Likovi kralja i kraljice su aplicirani, a najvjerojatnije ih je izradila radionica samostana u Regensburgu.¹⁶⁴ Lice plašta je od damastne tkanine izatkane od vunene osnove svijetlosmeđe boje, a na zelenkasto-modro platno našiveni su fragmenti plašta u crnom i tamnomodrom svilenom damastu.¹⁶⁵ Materijal je tkan u tzv. samt tehnici, čime se ističe u odnosu na ostale tkanine s istim dekorom iz tog razdoblja.¹⁶⁶ Plašt je ornamentiran pomalo izduženim i ukošenim šesterokutima visine 10 i širine 9 cm, nanizanim u obliku pčelinjeg saća te ispunjenim biljnim i geometrijskim motivima među kojima prevladavaju simetrično postavljene vitice sa stiliziranim lišćem i cvijećem. Kad je plašt prerađivan u misnicu, s prednje, prsne strane, dobiva Antunov križ u obliku slova „T“, a ispod se nalazi šiveni rub kojim je plašt sastavljen u misnicu. Zadnja, leđna strana, sadrži križ uobičajenog latinskog oblika s nepravilnim desnim krakom koji zauzima cijelu visinu plašta. Oba križa napravljena su od vrpce satkanih od pozlaćenih niti, a istim je materijalom obrubljena i cijela misnica.¹⁶⁷ Pomoću tih zlatnih niti s dvostrukom osnovom i potkom stvara se kockasti pleter na gornjem dijelu plašta. Ispod grede latinskog križa na leđnoj strani plašta uvezena su dva lika; kralj Ladislav i njegova sestra Jelena (supruga kralja Zvonimira). Kralj Ladislav prikazan je s desne strane križa, u desnoj ruci drži kraljevsku jabuku s grčkim križem na vrhu koja simbolizira vlast te ju predaje kraljici Jeleni koja je prikazana s lijeve strane križa. Kralj je obučen u ogrtač do gležnja sa širokim porubima crvene, zelene i modre boje, a tunika s motivom ukošenih četverokuta u nizu pčelinjeg saća seže mu do koljena. Nosi ovratnik te crvene, visoke i šiljate čizme.¹⁶⁸ Na licu su vezom smeđe boje prikazane okrugle oči, ravne obrve, geometrijski uski pravilan nos i mala crvena usta. Prikazan je s bujnom smeđom kosom, a na glavi

¹⁶⁰ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, 1997., str. 14.

¹⁶¹ Žarka Vujić, „Riznica zagrebačke katedrale“, 1994., str. 215.

¹⁶² *Matica hrvatska*, <https://www.matica.hr/vijenac/243/Ladislavov%20pla%C5%A1t/> (pregledano 6. srpnja 2022.)

¹⁶³ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 25.

¹⁶⁴ Hrvoje Gračanin, „Zagrebačko područje do osnutka biskupije“, 2012., str.23.

¹⁶⁵ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 25.

¹⁶⁶ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, 1997., str. 14.

¹⁶⁷ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 26.

¹⁶⁸ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, 1997., str. 15.

nosu krunu vezenu pozlaćenom i protkanu crvenom bojom koja se sastoji od obruča ukrašenog valovitim linijama poput jednostavnog pletera i nadgradnje s tri uzvisine koje završavaju malim kuglicama.¹⁶⁹ Kraljica je obučena u kraljevsku odjeću, okrunjena je krunom i objeručke prima kraljevsku jabuku. Odjeća joj je izvezena u istom stilu kao i kraljeva. Donji dio je odrezan, a rukavi plašta zvonolika su oblika.¹⁷⁰ Likovi su vezeni pozlaćenim nitima i svilom u boji na posebno tkanini boje bijeljenog lana, a zatim su pričvršćeni na plašt na način aplikacije.¹⁷¹ Stilski gledano, u njihovom se prikazu prepoznaje jasna ranoromanička morfologija i linearnost, što samo dodatno potvrđuje datiranje plašta u vrijeme kralja Ladislava, odnosno 11. stoljeće.¹⁷² Ipak, Milutin Juranić smatra kako se ovdje ne radi o prikazu kralja Ladislava. On iznosi tezu o tome kako plašt prikazuje kraljicu Jelenu Lijepu koja, s obzirom na to da je kralj Zvonimir ostao bez potomaka, od njega prima kraljevsku vlast. Takav prikaz mogao bi biti prikazan na plaštu sv. Ladislava jer je on od svoje sestre kasnije preuzeo tu vlast nad Hrvatskom.¹⁷³

Na desnoj strani leđnog dijela plašta, iznad nepravilnog desnog kraka križa nalazi se komadić crvene svile, preko kojeg je žutom svilom izvezen natpis „*Ladizl reg*“, što se čita kao „Ladislai regis“, a što u prijevodu znači „Ladislava kralja“.¹⁷⁴ Taj natpis vjerojatno je iz doba dolaska plašta u Zagreb.¹⁷⁵

Datacija Ladislavova plašta smješta se, na temelju likova koji su na njemu prikazani, u razdoblje između 1089. i 1095. godine. Naime, 1089. godina je godina kada umire kralj Zvonimir, suprug kraljice Jelene, pa se ta godina koristi kao *terminus ante quam non*, a 1095. godina je godina kada umire kralj Ladislav, što se koristi kao *terminus post quam non*.¹⁷⁶ Što se tiče mjesta njegovog nastanka, Lina Slavica Plukavec piše kako se ukrasi koji se pojavljuju na vezu tunike na liku kralja Ladislava tumače kao „zvjezdano nebo bizantskoga carskog plašta“, što opisuje kao „univerzum stiliziranih rombova“. Činjenicom da je Ladislavova kćer Piroška bila bizantska carica i žena cara Ivana Komnena, autorica potkrepljuje tezu da je plašt nastao u Bizantu.¹⁷⁷ S druge strane, Milutin Juranić vezano uz mjesto nastanka plašta navodi kako struka često bira između Bizanta, Sicilije i

¹⁶⁹ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 27.

¹⁷⁰ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, 1997., str. 15.

¹⁷¹ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 27.

¹⁷² *Matica hrvatska*, <https://www.matica.hr/vijenac/243/Ladislavov%20pla%C5%A1t/> (pregledano 6. srpnja 2022.)

¹⁷³ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 29.

¹⁷⁴ Isto, str. 26.

¹⁷⁵ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, 1997., str. 15

¹⁷⁶ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 29-30.

¹⁷⁷ Isto, str. 18.

Venecije, no on smatra da je svila Ladislavovog plašta tkana na hrvatskoj obali, u Zadru. Naime, Juranić na temelju analize ornamenata zaključuje kako na plaštu sv. Ladislava nedostaju životinjski likovi koji su na bizantskim tkaninama iz tog doba redoviti, a ornament pčelinjeg saća također se ne može pronaći na bizantskim, a ni na venecijanskim onodobnim tkaninama. Što se tiče Sicilije, kvalitetna svilena zdanja tamo nastaju tek negdje koncem 12. stoljeća, a plašt sv. Ladislava nastao je stoljeće ranije. S druge strane, ukras beskonačnog ornamenta s kosim četvorinama u nizu pčelinjeg saća pronalazimo u 11. i 12. stoljeću upravo u Zadru. Također, autor na temelju povijesnih dokumenata koji svjedoče o obilnim darivanjima i ostavštinama svilenih pokrivača, plašteva i tkanina crkvama i samostanima u Zadru, zaključuje kako su svilogojstvo i svilarstvo bili itekako razvijeni u onodobnom Zadru. Također navodi kako su se benediktinke samostana sv. Andrije u Rabu bavile uzgajanjem i predenjem svile, a regula sv. Benedikta propisuje svim benediktinskim zajednicama načelo „moli i radi“, na temelju čega autor zaključuje kako postoji vrlo velika mogućnost da su se benediktinke samostana sv. Marije u Zadru također bavile svilogojstvom i svilarstvom. Imajući na umu ove pretpostavke Juranić radionicu Ladislavovog plašta smješta upravo u Zadar.¹⁷⁸ Nadalje, što se tiče funkcije, plašt se više puta spominjao kao Ladislavov krunidbeni plašt, no on bi ipak za takav obred bio prejednostavan. Za tu svrhu najvjerojatnije je služio plašt sv. kralja Stjepana koji je vrlo bogato ukrašen, a na njemu su prikazani ljudi zaslužni za mađarski narod.¹⁷⁹

Plašt se, osim što nosi izrazitu umjetničku vrijednost, smatra i povijesnom znamenitosti, a Ivan K. Tkalić piše kako plašt „spada među najstarije i najdragocjenije spomenike sredovječne tekstilne umjetnosti“.¹⁸⁰

7. Moćnici ruke i noge sv. Ladislava u Dubrovniku

Političke i povijesne veze Dubrovnika i Ugarske vrlo su kompleksne te sežu još u 1358. godinu kad Povlasticom izdanom u Višegradu Dubrovnik postaje gradom Krune sv. Stjepana. Ugarska je za Dubrovnik predstavljala vanjsku zaštitu dovoljno udaljenu da se ne miješa u dubrovačke poslove i politiku, a prihvaćanjem vrhovništva hrvatsko-ugarskih vladara i dalje je zadržao

¹⁷⁸ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 30.

¹⁷⁹ Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, 1997., str. 18.

¹⁸⁰ Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, 1990., str. 35.

autonomiju i samoupravne ovlasti. Dubrovnik je često bio mjesto u kojem su odsjedali ugarsko-hrvatski vladari i dostojanstvenici, a zapisi dubrovačkog kancelara bilježe dolaske i posjete ugarskog kralja Sigismunda te ostrogonskog nadbiskupa. Kulturne veze Dubrovnika i Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva očituju se u boravku mnogih mađarskih umjetnika u Dubrovniku tijekom 13. i 14. stoljeća kao što su slikar Petar Mađar, kovač *Micleusus Ungarus*, crevljari Johannes, *magister Stephanus Ungarus* i sin Mihajlo Andrijin *de Ungaria*, a i neki su hrvatski majstori, npr. Andrija Ilijin i Petar Nikolin, djelovali na kraljevskom dvoru. Također, Dubrovnik je u to vrijeme bio veliko zlatarsko središte te je često darivao vladare zlatarskim predmetima koje su naručivali kod domaćih zlatara kao što su Živko Gojković, Jakov Rusmanović, Radun Nahodović, Antun Branković, Ivan Progonović i drugi.¹⁸¹ Nadalje, česta su bila i darivanja ugarsko-hrvatskih kraljeva Dubrovniku, a razvijene su bile i trgovačke i kulturne veze. Naime, Dubrovnik je uz Zagreb hrvatski grad koji čuva najviše moćnika ugarskih kraljeva svetaca, a Vinicije B. Lupis piše kako je iznimno važnu ulogu u tome imao Feliks Petančić, diplomat hrvatsko-ugarskoga kralja Vladislava I., minijaturist i upravitelj skriptorija kralja Matije Korvina te, prema Lupisu „paradigmatska ličnost dubrovačko-ugarskih odnosa u iznimno teškim vremenima“. Petančić je, kao diplomat, a i kao slikar, obavljao vrlo važne zadaće po europskim dvorovima, a iznimno je značajna njegova misija 1513. godine u kojoj sklapa mir s Carigradom i postiče da se u povelji spomenu Hrvatska, Slavonija i Dalmacija. Lupis smatra kako je upravo on zaslužan za dolazak mnogih relikvija svetih ugarskih kraljeva u Dubrovnik tijekom 14. i 15. stoljeća.¹⁸² U kontekstu moćnika ugarskih svetih kraljeva, Serafin Razzi piše kako su oni u dubrovačkim crkvama darovani od strane katoličkih kraljeva Bosne i Ugarske, a tvrdnju opravdavaju moćnik ruke sv. Ladislava iz franjevačkog samostana Male braće, moćnik glave i ruke sv. Stjepana kojeg čuvaju dominikanci te moćnik sv. Ladislava i sv. Stjepana iz moćnika (riznice) dubrovačke katedrale. Postoji mogućnost da su oni u Dubrovnik pristigli u vrijeme Ludovika Velikog ili Žigmunda Luksemburškog kao zalog političke nazočnosti ili „dar koji je obvezivao“ s obzirom na to da su i Arpadovići ranije često darivali dalmatinske gradove.¹⁸³

Jedan od moćnika, onaj ruke sv. Ladislava, čuva se u franjevačkom muzeju samostana Male braće u Dubrovniku. Franjevci se prvi put u Dubrovniku spominju još 1235. godine, a ovaj je

¹⁸¹ Vinicije B. Lupis, „Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske“, u: *Starohrvatska prosvjeta* 37(2010), str. 194.

¹⁸² Isto, str. 196.

¹⁸³ Vinicije B. Lupis, „Historijat istraživanja i novi prilozi poznavanju najstarijeg sloja moćnika dubrovačke prvostolnice“, u: *Starohrvatska prosvjeta* 32(2005), str. 131.

samostan jedan od njihovih najvećih i najmonumentalnijih. Ističe se dvama klaustrima, gornjim, renesansnim te donjim kojeg gradi Mihoje Brajkov iz Bara u prvoj polovici 13. stoljeća, a smatra se jednim od najboljih romaničko-gotičkih ostvarenja u Hrvatskoj. U sklopu samostana nalazi se i jedna od najstarijih ljekarni u Europi te biblioteka s preko 70 000 knjiga.¹⁸⁴ Riznica samostana ističe se bogatstvom sačuvanih umjetnina i vijestima o zlatarskim umjetninama koje su krasile interijer crkve, a koje su nažalost uništene u potresu i požaru 1667. godine. Svakako je najveća važnost trezora koji je jedini u provinciji sačuvao srednjovjekovne relikvije. Oni su se od 16. stoljeća čuvali u oltaru-moćniku podignutom u sakristiji, tzv. Bunićevoj kapeli, a koja je ostala sačuvana i nakon potresa.

6. Relikvijar ruke sv. Ladislava, zbirka samostana Male braće, Dubrovnik, 15. st.

¹⁸⁴ *Turistička zajednica grada Dubrovnika*, https://tzdubrovnik.hr/get/muzeji/5598/muzej_franjevackog_samostana.html (pregledano 8. kolovoza 2022.)

Relikvijar ruke sv. Ladislava (sl. 6) realističnog je oblika desne ruke sa zgrčenom šakom, veličine 37 x 6,5cm, a rađen je od drva, iskucanog srebra i pozlate. Drvena jezgra obložena je srebrnim limom, a na nju je pričvršćena šaka. Na srebrnom limu otisnut je žig Dubrovačke Republike.¹⁸⁵ Duga podlaktica ukrašena je uskom zlatnom vrpcom sa sitnim stiliziranim florealnim ornamentom te širom pozlaćenom vrpcom s lisnatim ornamentom uz rubove, a na dnu, na poklopcu relikvijara, nalazi se kružni reljef s prikazom Samsona i lava (sl. 7).¹⁸⁶ Uzduž podlaktice, između užih zlatnih traka nalazi se natpis „+MANVS+SANCT+VLA DISLAVIS+MARTIRIS+REGIS+VNGARORVM” koji je u sredini prekinut otvorom za relikviju.¹⁸⁷ Što se tiče datacije, Ivo Lentić relikvijar datira u drugu polovicu 15. stoljeća, a temelji ju na zlatarskom žigu koji je najstariji službeni zlatarski žig Dubrovačke Republike. Naglašava i kako je relikvijar nastao u paru s onim sv. Srđa iz istog samostana te kako oba nose isti žig.¹⁸⁸ Nikola Jakšić se, u vidu datacije, osvrće na dekorativnu zlatnu traku s biljnim ornamentom koja se koristila u Kotoru i Dubrovniku već u prvoj polovici 15. stoljeća te na temelju toga zaključuje kako je ona rađena ranije od dlana relikvijara.¹⁸⁹ Što se tiče mjesta izrade, ovaj je relikvijar, kao i ostali koji se nalaze u Dubrovniku, zasigurno rad zlatarskih dubrovačkih radionica.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Nikola Jakšić, „Srednjovjekovno zlatarstvo“, u: *Milost susreta – umjetnička baština franjevačke provincije sv. Jeronima* (2010), str. 264.

¹⁸⁶ Vinicije B. Lupis, „Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske“, 2010., str. 197.

¹⁸⁷ Nikola Jakšić, „Srednjovjekovno zlatarstvo“, 2010., str. 285.

¹⁸⁸ Vinicije B. Lupis, „Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske“, 2010., str. 197.

¹⁸⁹ Nikola Jakšić, „Srednjovjekovno zlatarstvo“, 2010., str. 265.

¹⁹⁰ Vinicije B. Lupis, „Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske“, 2010., str. 199.

7. Relikvijar ruke sv. Ladislava, zbirna samostana Male braće, Dubrovnik, 15. st.

U riznici dubrovačke katedrale nalazi se gotički relikvijar noge sv. Ladislava (sl. 8) iz druge polovice 14. stoljeća. Dimenzija je 45 x 10,4 x 21,85cm, ima gotičku cipelicu ukrašenu krupnim florealnim motivom koji se nastavlja i na vertikalnoj ukrasnoj traci duž potkoljenice, a na jednoj od vitica nalazi se križni otvor za relikviju. Na vrhu se nalazi veliki šesterolisni medaljon s motivom ptice. I ovaj je relikvijar nastao u dubrovačkom zlatarskom krugu.¹⁹¹

¹⁹¹ Vinicije B. Lupis, „Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske“, 2010., str. 197.

8. Relikvijar noge sv. Ladislava, riznica dubrovačke katedrale, 14.st.

8. Kult sv. Ladislava na području Mađarske

„I kralj Ladislav: spasitelj domovine

Koji zaslužuje da se uzdigne u najviši raj.“

Ovo su riječi himne iz 15. stoljeća koje opisuju sv. kralja Ladislava,¹⁹² jednog od najpoznatijih vladara dinastije Arpadović, a kult koji se razvio oko njegove ličnosti među najštovanijima je na području nekadašnjeg Ugarskog Kraljevstva. Ključno mjesto za razvoj i širenje njegovog kulta svakako je katedrala u Oradei koju je Ladislav sam dao izgraditi i posvetio ju Djevici Mariji, a koja čuva njegovu grobnicu i relikvije. *Legenda Sancti Ladislai Regis* uz nju veže i čudo kočije u kojoj se prevozilo tijelo sv. Ladislava, a koja je sama skrenula i odvela tijelo upravo u Oradeu. Tamo se 1192. godine, uz prisutnost kralja Bele III. i crkvenih velikodostojnika odvila i

¹⁹² Gabor Klaniczay, „Chapter One. Saints’ Cults in Medieval Central Europe: Rivalries and Alliances”, u: Anu Mänd, Nils Holger Petersen, Sebastian Salvado, Tracey R. Sands (ur.). *Symbolic Identity and the Cultural Memory of Saints*. Cambridge Scholars Publishing, 2018., str. 36.

kanonizacija sv. Ladislava, a glava mu je stavljena u relikvijar.¹⁹³ Oradea u 13. stoljeću postaje jedno od najvažnijih hodočasničkih središta u cijelom Ugarskom Kraljevstvu, a zabilježeno je kako su ju posjećivali i kraljevi Andrija II., Stjepan V., Ladislav IV. i Andrija III. Manifestacije koju su se odvijale u čast sv. Ladislavu identificirale su ga kao nacionalnog sveca i nebeskog zaštitnika, ali i kao vladara i nositelja Božje pravde. Carmen Florea piše kako su se nad njegovim relikvijama izvodila suđenja vrućim željezom te polagale zakletve kako bi se uz božansku pravdu došlo do sporazuma, a dokument *Regestrum Varadiense* zabilježio je od 1208. do 1235. godine 389 pravnih slučajeva rješavanih u Oradei pomoću relikvija sv. Ladislava. Upravo su sudska moć naglašavana u kontekstu njegovih relikvija te uključenost kraljevske obitelji i katedralnog kaptola u ove sudske aktivnosti, utjecali na razvoj njegovog kulta u Oradei u 13. stoljeću.¹⁹⁴

Dolaskom nove dinastije na prijestolje u 14. stoljeću, kult sv. Ladislava poprima još veći značaj.¹⁹⁵ Anžuvinska dinastija mađarskih kraljeva, a posebice Karlo Robert i Ludovik Veliki, izrazito ga je štivala. Upravo je to vrijeme kad se kult počinje širiti i izvan granica kraljevstva, a katedrala u Oradei dobiva na još većoj važnosti.¹⁹⁶ Kralj Ludovik Anžuvinski čak se u djelu *Missa de sancto Ladislao rege Hungariae* naziva „slugom sv. Ladislava“ (*famulus*), a postavio je i lik sv. Ladislava na svoje zlatne florine.¹⁹⁷ Stojeća figura kralja Ladislava zamijenila je lik sv. Ivana Krstitelja, a kralj je prikazan s aureolom i krunom kako drži *globus cruciger* i ratnu sjekiru kao svoje atribute. Njegova supruga, kraljica Marija, dala je prikazati na poledini svog pečata poprsje sv. Ladislava s uobičajenim atributima iznad štita s arpadskim dvokrakim križem.¹⁹⁸ Također, odmah nakon krunidbe kralj hodočasti u Oradeu te vrlo raskošno daruje crkvu, a pregradnje katedrale koje su počele 1342. godine najvjerojatnije su rezultat upravo ovih kraljevih donacija. Relikvije sv. Ladislava sada su se počele iznositi u ceremonijama i procesijama u čast anžuvinskog uspona na ugarsko prijestolje. Čak se i kralj Karlo Robert tijekom svog teškog uspona na prijestolje pozivao upravo na kontinuitet arpadske i anžuvinske dinastije te svetost ugarskih kraljeva. Zanimljivo je i kako je, iako je katedrala bila posvećena Djevici Mariji, pečat oradskog biskupa

¹⁹³ Carmen Florea, „Relics at the Margins of Latin Christendom: the Cult of a Frontier Saint in the Late Middle Ages“, u: *Pecia* 8-11(2005), str. 471.

¹⁹⁴ Isto, str. 472.

¹⁹⁵ Elisabeth Hasseler, *Royal Sanctity and the Writing of History*, 2018., str. 50.

¹⁹⁶ Carmen Florea, „Relics at the Margins of Latin Christendom“, 2005., str. 473.

¹⁹⁷ Gabor Klaniczay, „Chapter One. Saints' Cults in Medieval Central Europe: Rivalries and Alliances“, 2018., str. 27.

¹⁹⁸ Dragoş-Gheorghe Năstăsioiu, „Royal Saints, Artistic Patronage, and Self-representation among Hungarian Noblemen“, u: *Vestnik of Saint Petersburg University* 66 (2021), str. 813.

Andreja Bátorya prikazivao upravo sv. Ladislava.¹⁹⁹ U 14. stoljeću ispred katedrale su postavljene statue svetih ugarskih kraljeva Stjepana, Emerika i Ladislava, a unutar katedrale posvećena su im tri oltara koje autorica Carmen Florea naziva „nacionalnim panteonom“. Još je jedna statua sv. Ladislava 1390. godine postavljena ispred glavnog ulaza u grad, između katedrale i biskupske palače, a dao ju je postaviti kralj Sigismund Luksemburški. Građani su upravo ovu skulpturu još i u narednim stoljećima doživljavali kao zaštitničku u vrijeme ratova i napada,²⁰⁰ a sv. Ladislav bio je glavni svetac mađarskih vojnika sve do kraja Drugog svjetskog rata. Nakon uspostavljanja novog režima u Mađarskoj njegov kult gubi na popularnosti, no sv. Ladislav i dalje se smatra svetim zaštitnikom strijelaca.²⁰¹

Nadalje, 15. stoljeće i vladavina Sigismunda Luksemburškog donosi političku krizu i nove aspekte štovanja relikvija sv. Ladislava. Dio plemstva koji je stajao uz anžuvinskog kralja Ladislava Napuljskog, iskoristio je relikvije sv. Ladislava kao političko sredstvo kojim će dokazati legitimnost njegove vladavine. Na Badnjak 1402. godine, ugarski plemići okupili su se u katedrali u Oradei i nad relikvijama sv. Ladislava položili zakletvu kojom proglašavaju odanost kralju Ladislavu Napuljskom.²⁰² Na taj način ugarski su plemići „prisvojili“ lik sv. Ladislava kao svog zaštitnika te transformirali njegov kult u „nacionalni simbol“. S druge strane, kralj Sigismund i dalje je odan kultu sv. Ladislava, posjećuje Oradeu 1407. i 1422. godine te tamo donosi i relikvije svog sveca zaštitnika, sv. Sigismunda. Također, i on i njegova supruga, kraljica Marija, pokopani su u Oradei u blizini grobnice sv. Ladislava. Također, u 15. stoljeću česti su osmanski napadi na Ugarsko Kraljevstvo, što još više pridonosi popularnosti sveca viđenog kao kralja-viteza i zaštitnika domovine.²⁰³

Kako se kult počeo širiti izvan kraljevskih krugova na građanstvo, sve su češća bila umjetnička djela kojima se iskazivalo njegovo štovanje. Većinski se radi o fresko ciklusima koji prikazuju scene iz života sv. Ladislava, a najčešće je to njegova slavna bitka s Kumanima.²⁰⁴ Najviše ih se nalazi u sjevernim i istočnim regijama kraljevstva, a objašnjenje za to nudi Terésia Kerny koja

¹⁹⁹ Carmen Florea, „Relics at the Margins of Latin Christendom“, 2005., str. 473-474.

²⁰⁰ Isto, str. 475.

²⁰¹ Lóránd Ujházi, Tibor Horváth, „The Cult of Saint László (Saint Ladislaus) in the Hungarian Army“, u: *Hadtudományi Szemle* 13 (2020), str. 193.

²⁰² Dragoș-Gheorghe Năstăsioiu, „Royal Saints, Artistic Patronage, and Self-representation among Hungarian Noblemen“, 2021., str. 812.

²⁰³ Carmen Florea, „Relics at the Margins of Latin Christendom“, 2005., str. 477-478.

²⁰⁴ Gabor Klaniczay, „Chapter One. Saints' Cults in Medieval Central Europe: Rivalries and Alliances“, 2018., str. 30.

piše kako je razlog tome osmanska okupacija centralnog dijela kraljevstva tijekom koje je većina srednjovjekovnih djela uništena, a što je i potvrđeno pronalaskom ostataka nekoliko fresko ciklusa o sv. Ladislavu u centralnom dijelu zemlje.²⁰⁵ Ciklusi fresaka posvećeni sv. Ladislavu većinski datiraju u razdoblje od 13. do 15. stoljeća, a najimpresivniji prikazi na području nekadašnjeg Ugarskog Kraljevstva nalaze se u Kraskovu u današnjoj Rusiji (rano 15. stoljeće²⁰⁶) te Rimavskoj Baњи (kasno 14. stoljeće²⁰⁷) i Rakošu (oko 1400. godine²⁰⁸) u današnjoj Slovačkoj.²⁰⁹ Najbogatije je svakako područje Transilvanije u današnjoj Rumunjskoj, a ističu se Ghelintă i Martiniș koji datiraju u razdoblje između 1330. i 1340. godine, te Dirjiu kao najkasniji ciklus s tog područja iz 1419. godine. Najkasniji poznati ciklus na cijelom području kraljevstva je onaj u Poniky u Slovačkoj, a datira u 1478. godinu. Izrazito su vrijedni fresko ciklusi iz Vel'ke Lomnice koji su nastali oko 1317. godine i spadaju među najranije prikaze ciklusa sv. Ladislava.²¹⁰

Među sačuvanim fresko ciklusima s područja današnje Mađarske nalaze se onaj u Tūrjeu, Laskodu i Ócsi. Najbolje je očuvan onaj u Tūrjeu, o kojem će biti riječi u narednom poglavlju. Freske u Laskodu nešto su slabije kvalitete, a datiraju u prvu trećinu 14. stoljeća. Ócsa datira u prvu polovicu 14. stoljeća te je također fragmentarno sačuvana, a radi se o jedinom prikazu legende na zidovima svetišta.²¹¹

U nastavku rada bit će analiziran već spomenuti fresko ciklus u Tūrjeu te još dva djela iz 14. stoljeća posvećena sv. Ladislavu na području današnje Mađarske: relikvijar sv. Ladislava iz Győra te Anžuvinski legendarij.

8.1. Tūrje

Tūrje se nalazi u Zalskoj županiji u jugozapadnom dijelu Mađarske. Godina utemeljenja samostana nije poznata, no iz dokumenta *Catalogus Ninvensis* saznajemo da je postojao već 1234. godine. Crkva je kroz stoljeća oslikavana u sedam faza, a u drugoj je na južnom zidu južnog broda naslikana *Legenda o sv. Ladislavu*.²¹² Ciklus je otkriven 1992. godine, a datira u razdoblje između

²⁰⁵ Isto, str. 32.

²⁰⁶ Z. Jékely, "Narrative Structure of the Painted Cycle of a Hungarian Holy Ruler: The Legend of St. Ladislas", u: *Hortus Artium Medievalium* 21(2015), str. 67.

²⁰⁷ Isto.

²⁰⁸ Isto.

²⁰⁹ Ewa Szakalos, "Medieval representation of the Legend of saint Ladislaus in Comitatus Gömör", u: *Seaculum Christianum* 25(2018), str. 114.

²¹⁰ Z. Jékely, "Narrative Structure of the Painted Cycle of a Hungarian Holy Ruler", 2015., str. 64-65.

²¹¹ Isto.

²¹² *KNIGHTKING*, <https://knightking.org/location/435-turje/?tab=st-laszlo> (pregledano 10. kolovoza 2022.)

1320. i 1330. godine, kao i ciklus iz Ócse iz središta Mađarske.²¹³ Scene počinju od trijumfalnog luka i čitaju se od istoka prema zapadu, a uokvirene su crnim, oker i crvenim linijama. Prve tri scene gotovo da su spojene, a prikazuju odlazak vojske iz grada, potjeru te bitku. U pozadini je prikazana građevina s tornjevima koja predstavlja katedralu u Oradei, a ratnici naoružani lukovima i strijelama okružuju svetog kralja koji u viteškom oklopu jaše na bijelom konju. Ispred njega je kumanski ratnik na smeđem konju koji otima djevojku (sl. 9). Ratnik nosi kaftan i prepoznatljivu kumansku kapu, a sa strane ima veliki crni tobolac za strijele. Oteta djevojka prikazana je disproporcionalno te je puno manja u odnosu na ostale likove. Ostali kumanski ratnici prikazani su kako bježe ispred njega na sivim konjima. Sljedeća scena vrlo se rijetko pojavljuje u ciklusima *Legende o sv. Ladislavu*, a prikazano je kako djevojka baca kumanskog ratnika s konja, a on pada na glavu (sl. 10).

9. Dio Legende o sv. Ladislavu, Türje

²¹³ Z. Jékely, "Narrative Structure of the Painted Cycle of a Hungarian Holy Ruler", 2015., str. 65.

10. Dio Legende o sv. Ladislavu, Türje

Sljedeće dvije scene nisu poznate jer su uništene tijekom preuređivanja crkve u 18. stoljeću, a na temelju fragmenata pretpostavlja se da bi mogle prikazivati borbu i ubijanje kumanskog ratnika. Posljednja scena prikazuje kralja Ladislava kako se odmara u krilu djevojke. Posebnost ovog ciklusa je što je sv. Ladislav ovdje prikazan mlad, bez brade i bez aureole, a lice mu je u većini scena prekriveno ratnom kacigom. Prikazi su započeti fresko tehnikom, a završeni secco tehnikom slikanja.²¹⁴

8.2. Relikvijar sv. Ladislava

Kao što je već spomenuto, dinastija Anžuvina pridavala je veliki značaj kultu sv. Ladislava. Kralj Sigismund Luksemburški vladao je od 1387. do 1437. godine,²¹⁵ a za cijelog svog života je, po uzoru na Ludovika Velikog, iznimno štovao kult sv. Ladislava. Za vrijeme njegove vladavine stojeća figura sv. Ladislava nalazila se na naličju srebrnih novčića,²¹⁶ a ispred katedrale u Oradei u kojoj je sv. Ladislav pokopan, po narudžbi biskupa Johna Zudara, postavljena je 1390. godine Ladislavova konjanička statua u stvarnoj veličini.²¹⁷ Također, sv. Ladislav se u to vrijeme vrlo često pojavljivao na slikama i freskama diljem Mađarske, a relikvijare za čuvanje njegovih

²¹⁴ KNIGHTKING, <https://knightking.org/location/435-turje/?tab=st-laszlo> (pregledano 10. kolovoza 2022.)

²¹⁵ Gabor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses*, 2002., str. 390.

²¹⁶ George Szabó, „Emperor Sigismund with St. Sigismund and St. Ladislaus: Notes on a Fifteenth-Century Austrian Drawing”, u: *Master Drawings* 5 (1967), str. 27.

²¹⁷ Gabor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses*, 2002., str. 390.

relikvija izrađivali su najbolji i najvještiji majstori.²¹⁸ Među takvima je i relikvijar koji se danas nalazi u katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Györu u Mađarskoj koji čuva relikvije glave sv. Ladislava (sl. 6), a tradicionalno se veže upravo uz vrijeme vladavine kralja Sigismunda.²¹⁹

Relikvijar je oblika biste sv. Ladislava, dimenzija 64,7 × 51,4 cm.²²⁰ Kralj je prikazan kao stari vladar s veličanstvenim, strogim licem, poluotvorenim ustima, zakrivljenim nosom i prodornim pogledom, te s velikom bradom podijeljenom u dva dijela i povezanom velikim brkovima.²²¹ Glava skulpture rađena je od utisnutog i pozlaćenog srebra, a relikvija se nalazi unutar skulpture u srebrnom kovčegu. Ramena i prsa rađena su emajl tehnikom.²²² Kompletni torzo skulpture ukrašen je motivom rombova zlatnih obruba unutar kojih se nalaze cvjetni motivi tamnoplave boje. U središnjem rombu prikazan je grb koji se sastoji od četiri crvene i četiri srebrne pruge (tzv. *Árpád stripes*, simbol dinastije Arpadović; mađarske utemeljiteljske dinastije²²³), dvije ratne sjekire i zlatne krune na vrhu. Sa svake strane nalazi se po jedan manji grb na kojem je prikazan zlatni križ s duplim krakovima na crvenoj pozadini. Donji dio torza podijeljen je u dvije uske horizontalne trake ukrašene zlatnim detaljima. Srebrna kruna dodana je 1352. godine²²⁴ kao znak zahvalnosti Ludovika Velikog sv. Ladislavu što mu je pomogao da se oporavi od ratne ozljede.²²⁵

²¹⁸ George Szabó, „Emperor Sigismund with St. Sigismund and St. Ladislaus, 1967., str. 27.

²¹⁹ Scott B. Montgomery, Alice A. Bauer, „*Caput sancti regis Ladislai: The Reliquary Bust of Saint Ladislav and Holy Kingship in Late Medieval Hungary*“, u: Stephen Lamia, Elisabeth Valdez del Álamo (ur.), *Decorations for the Holy Dead. Visual Embellishments on Tombs and Shrines of Saints*, Turnhout, Brepols Publishers, 2002., str. 79.

²²⁰ Dragoș-Gheorghe Năstăsioiu, „Symbolic Actions and Anti-royal Propaganda during a Political Crisis“, u: *Vestnik of Saint Petersburg University* 66(2021), str. 184.

²²¹ George Szabó, „Emperor Sigismund with St. Sigismund and St. Ladislaus, 1967., str. 28.

²²² *helloGYOR*, <https://hellogyor.hu/en/sights/the-herm-of-saint-ladislaus/?fbclid=IwAR3ZBNhXfXAY94MONmpaBKayTJpfBh5s0-sKw32FvMuPuWVJA4w6DFKUSN4> (pregledano 14. srpnja 2022.)

²²³ *Daily news Hungary*, <https://dailynewshungary.com/explore-the-development-of-the-hungarian-coat-of-arms/> (pregledano 14. srpnja 2022.)

²²⁴ Scott B. Montgomery, Alice A. Bauer, „*Caput sancti regis Ladislai*, 2002., str. 80.

²²⁵ Dragoș-Gheorghe Năstăsioiu, *Between Personal Devotion and Political Propaganda: Iconographic Aspects in the Representation of the sancti reges Hungariae in Church Mural Painting (14th Century – Early 16th Century)*, doktorska disertacija, Odsjek za srednjovjekovne studije, Srednjoeuropsko sveučilište u Budimpešti, 2018., str. 61.

11. Relikvijar sv. Ladislava, 1349.-1378., katedrala u Györu

Na temelju povelje kralja Sigismunda iz 1406. godine, relikvijar se tradicionalno datira u sam početak 15. stoljeća. Ona opisuje veliki požar koji je nekoliko godina ranije zadesio crkvu u Nagyváradu u kojoj se relikvijar izvorno nalazio, a koji je navodno u velikoj mjeri uništio crkvu i relikvijar. Relikvije glave sv. Ladislava ostale su čudom netaknute, a sukladno tome, mnogi znanstvenici relikvijar datiraju u 1400. godinu, objašnjavajući kako je nastao kao zamjena za onaj uništen u požaru. S druge strane, Scott B. Montgomery ne slaže se s navedenom datacijom. On se osvrće na stilske karakteristike relikvijara koje nikako ne odgovaraju razdoblju početka 15. stoljeća, a posebno naglašava kako se u obzir mora uzeti politički kontekst srednjovjekovne Mađarske te popularnost i važnost koju su kult sv. Ladislava i čuda vezana uz njegove relikvije imala u to doba.²²⁶ Jedno od njih vezano je uz bitku s Tatarima 1345. godine u Oradei i Ladislavovu

²²⁶ Scott B. Montgomery, Alice A. Bauer, „*Caput sancti regis Ladislai*, 2002., str. 79.

čudotvornu „vitešku intervenciju“. Naime, za vrijeme bitke relikvija glave sv. Ladislava pronađena je u crkvi „*znojna kao da je živa*“²²⁷ te kao da je i sama pretrpjela veliki napor. Poraženi Tataři opisivali su kako ih je porazio divovski vitez na konju sa zlatnom krunom na glavi i velikom ratnom sjekirom. Iznad njega pojavila se veličanstvena dama obasjana jakom svjetlošću. Vjeruje se, dakle, kako je sv. Ladislav uz pomoć Blažene Djevice Marije pomogao mađarskoj vojsci da potuče protivnike.²²⁸ Nadalje, uz čudo očuvanja relikvije u požaru, Montgomery spominje još jedno čudo koje se dogodilo nekoliko godina kasnije. Naime, 1443. godine jedan od tornjeva katedrale se srušio, a relikvijar koji se nalazio na oltaru zaštitio je lebdeći kameni blok iznad njega te je on ostao netaknut.²²⁹ Upravo se u ovakvim čudima ogleda suština kulta sv. Ladislava; on je *athleta patriae*, sveti kralj koji štiti svoju zemlju i ljude,²³⁰ a Scott B. Montgomery smatra kako ovakva svjedočenja zapravo imaju političku svrhu isticanja sv. Ladislava kao viteza s čudotvornim sposobnostima očuvanja sebe i svog Ugarskog Kraljevstva.²³¹

U kontekstu datiranja relikvijara, vrlo je važno naglasiti poveznicu dinastije Anžuvina (prvenstveno Ludovika Velikog i njegove majke Elizabete) s Njemačkom. Naime, kraljica majka 1357. godine posvećuje Aachen, a nakon toga zajedno sa svojim sinom često odlazi tamo štovati relikvije Karla Velikog. Na taj način anžuvinski vladari postižu legitimaciju svoje vladavine, a upravo se u to vrijeme počinje formirati mađarska tradicija krunjenja vladara u prisutnosti relikvija svetih kraljeva. Scott B. Montgomery, ističući sličnosti s relikvijarem Karla Velikog iz 1349. godine (sl. 7), smatra kako je bista sv. Ladislava rađena upravo prema tom modelu. Navodi kako postoji jako velika sličnost u formi. Jedan i drugi prikazuju moćnog vladara s krunom, čija se glava uzdiže iznad torza ukrašenog heraldičkim motivima. Ističe kako je kraljevski autoritet vladara na oba relikvijara izražen strogim i snažnim pogledom koji ističe njihovu veličanstvenost. Na temelju ove usporedbe, Scott B. Montgomery 1349. godinu određuje kao *terminus post quem*, a kao *terminus ante quem* uzima godinu 1378. kad Giovanni d'Aquila radi fresku u Veleméru na kojoj prikazuje sv. Ladislava kojeg krune anđeli. Montgomery smatra kako je njegov frontalni i strogi izraz lica preuzet upravo od relikvijara iz Györa. Naglašavanjem važnosti koje je hodočašće kraljice Elizabete imalo u povezanosti s Aachenom, autor smješta nastanak relikvijara u razdoblje

²²⁷ Gábor Klaniczay, “The formation of the cult of St. Ladislaus”, 2014., str. 7.

²²⁸ Scott B. Montgomery, Alice A. Bauer, „*Caput sancti regis Ladislai*”, 2002., str. 77.

²²⁹ Isto, str. 79.

²³⁰ Isto, str. 77.

²³¹ Isto, str. 79.

između 1357. i 1378. godine.²³² Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu piše kako se relikvijar sastoji od različitih dijelova rađenih u različito vrijeme. On glavu datira u posljednju četvrtinu 14. ili početak 15. stoljeća, emajlirano poprsje smješta u razdoblje nakon 1406. godine, a krunu datira kao najkasniju, u 1600. godinu.²³³ Uz probleme vezane za dataciju relikvijara, čest predmet rasprave jesu i njegovi autori, a smatra se kako se najvjerojatnije radi o braći Mártonu i Györgyu Kolozsvári.²³⁴

12. Relikvijar Karla Velikog, 1349., Aachen

Relikvijar-bista sv. Ladislava smatra se najvrjednijim djelom mađarskog kovanja u metalu, a iznimno značajnu ulogu ima sam njegov oblik. Relikvijari koji prikazuju sam lik sveca na savršen način utjelovljuju njegovu prisutnost, čine ga opipljivim i vidljivim, te omogućuju direktnu povezanost i dijalog vjernika i sveca.²³⁵ Vladari su često, kako bi iskazali vjernost određenim

²³² Isto, str. 81- 83.

²³³ Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, „Symbolic Actions and Anti-royal Propaganda”, 2021., str. 184.

²³⁴ *helloGYOR*, <https://hellogyor.hu/en/sights/the-herm-of-saint-ladislau/?fbclid=IwAR3ZBNhXfXAY94MONmpaBKayTJpfBh5s0-sKw32FvMuPuWVJA4w6DFKUSN4> (pregledano 15. srpnja 2022.)

²³⁵ Scott B. Montgomery, Alice A. Bauer, „*Caput sancti regis Ladislai*, 2002., str. 78.

svcima, polagali zakletve nad njihovim relikvijama, a vizualna reprezentacija sveca u obliku relikvijara-biste još više je naglašavala prisutnost i sudjelovanje samog sveca u ritualima.²³⁶

8.3. Anžuvinski legendarij

Legende i kronike najvažniji su narativni izvor povijesnih događaja svih zemalja, pa tako i srednjovjekovne Mađarske. Dakako, priče i prikazi o istim osobama mogu se uvelike razlikovati ovisno o legendi ili kronici koja se promatra. Srednjovjekovne kronike najčešće su bile sekularne prirode, dok su legende većinom pisane u liturgijskom kontekstu. Svakako, narativni slikovni prikazi kronika i legenda od iznimne su važnosti za povijest umjetnosti i povijest općenito, a upravo će jedan takav biti analiziran u nastavku.²³⁷

Mađarski *Anžuvinski legendarij* smatra se jednim od najljepših i najraskošnijih gotičkih rukopisa.²³⁸ Nastao je u drugoj četvrtini 14. stoljeća, negdje oko 1330. godine, najvjerojatnije po narudžbi kralja Karla Roberta.²³⁹ Pisan je na latinskom jeziku,²⁴⁰ no tekst je toliko reduciran da funkcionira samo kao opis slika.²⁴¹ Rukopis je izvorno imao više od 180 stranica, a danas ih je sačuvano 145 s poznatih 549 slika. Čuvaju se u šest kolekcija, a većinski dio nalazi se u Vatikanskoj knjižnici. Ostatak kolekcije čuvaju Knjižnica Pierponta Morgana u New Yorku, muzej Hermitage u Sankt Petersburgu, Knjižnica Bancroft Sveučilišta u Kaliforniji (Berkley) te muzeji Metropolitan u New Yorku i Louvre u Parizu. Rukopis sadrži narativne prikaze iz života Isusa Krista, apostola, svetaca, a temelje se na pisanom izvoru *Zlatna legenda* Jacobusa de Voraginea ili lokalnim legendama.²⁴² Među prikazima života svetaca nalaze se i sveti mađarski kraljevi Stjepan, Emerik i Ladislav, a važnost pojedinog sveca iskazana je brojem slika koje su mu posvećene. Tako npr. sv. Emerik broji samo osam prikaza, dok je sv. kralju Ladislavu posvećeno njih čak 24.²⁴³ Na taj način priča o sv. Ladislavu nosi jednaku važnost kao i one najvažnijih

²³⁶ Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, „Royal Saints, Artistic Patronage”, 2021., str. 812.

²³⁷ Béla Zsolt Szakács, “Between Chronicle and Legend: Image Cycles of St Ladislav in Fourteenth-Century Hungarian Manuscripts”, u: *The Medieval Chronicle* 4(2006), str. 149.

²³⁸ *Facsimile finder*, <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/anjou-legendarium-facsimile> (pregledano 19. srpnja 2022.)

²³⁹ Béla Zsolt Szakács, “From Passing to Tomb: Images from the Hungarian Angevin Legendary”, u: *IKON* 4(2011), str. 185.

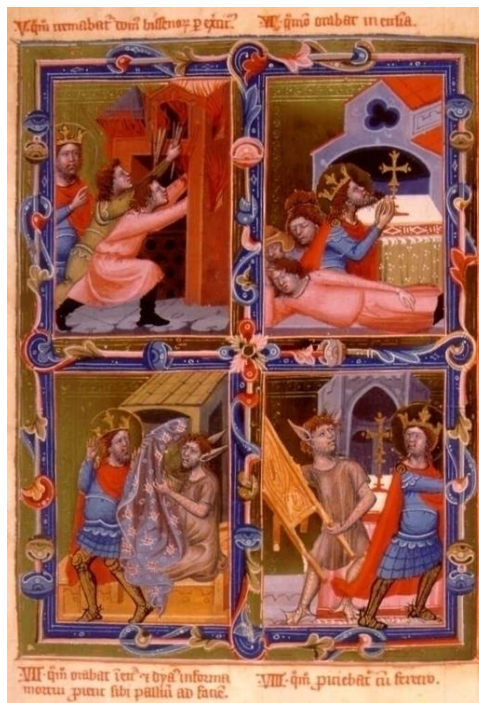
²⁴⁰ *Facsimile finder*, <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/anjou-legendarium-facsimile> (pregledano 19. srpnja 2022.)

²⁴¹ Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, *Between Personal Devotion and Political Propaganda*, 2018., str. 64.

²⁴² Béla Zsolt Szakács, “Between Chronicle and Legend”, 2006., str. 150-151.

²⁴³ Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, *Between Personal Devotion and Political Propaganda*, 2018., str. 64.

apostola. Pavao i Ivan Evanđelist također broje 24 scene, a Petar njih 22. Prva stranica ciklusa o sv. Ladislavu naglasak stavlja na njegovo kraljevsko dostojanstvo. U prvoj sceni prikazan je kako ulazi u grad Székesfehérvár, dok druga scena prikazuje njegovu krunidbu. Treća scena vjerojatno je kraj krunidbene ceremonije. Posljednja scena na ovoj stranici je Ladislavovo čudotvorno hranjenje vojske. Naime, kad je u njegovom vojnom kampu zavladao glad, Ladislavove molitve dovele su za njim jelene i krave i nahranile vojsku. Nadalje, naredne četiri scene naglašavaju kraljevu pobožnost. Prva scena prikazuje kralja kako se u noći moli u crkvi. Na donjim prikazima dolazi vrag i na Ladislava baca drveni odar. Na prvoj slici sljedeće stranice Ladislav se brani križem i tjera vraga. (sl. 8).²⁴⁴

83. sv. Ladislav i vrag, Anžuvinski legendarij, oko 1330.

Najpoznatija priča iz *Legende o sv. Ladislavu* svakako je njegova bitka s Kumanima i spašavanje zarobljene djevojke od kumanskog ratnika. S obzirom na to da je ovaj rukopis nastao sa svrhom promocije svetih predaka anžuvinske dinastije, scene često uvelike odstupaju od teksta kako bi se što više naglasilo herojstvo i lik idealnog kršćanskog viteza i ratnika u sv. kralju Ladislavu. Naime, pisana legenda vrlo šturo opisuje scenu spašavanja otete djevojke, a u

²⁴⁴ Béla Zsolt Szakács, “Between Chronicle and Legend”, 2006., str. 151.

Anžuvinskom legendariju ona je prikazana kroz čak šest scena. Na prvoj stranici prikazan je Ladislav koji jaše za kumanskim ratnikom, Borba te Djevojka koja pomaže Ladislavu udarajući sjekirom noge kumanskog ratnika (sl. 9), na sljedećoj stranici scene su Obezglavljivanje, Odmor kralja u naručju djevojke te Čudesno ozdravljenje kralja uz pomoć Djevice Marije.²⁴⁵ Posljednji prikaz na toj stranici je *levitatio*, a prema legendi, događa se u crkvi u Váradu (Oradei) (sl. 10).²⁴⁶

14. Sv. Ladislav i borba s Kumanima, 1. dio., Anžuvinski legendarij, oko 1330.

²⁴⁵ Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije, 2019., str. 176.

²⁴⁶ Béla Zsolt Szakács, “Between Chronicle and Legend”, 2006., str. 152.

15. Sv. Ladislav i borba s Kumanima, 2. dio, Anžuvinski legendarij, oko 1330.

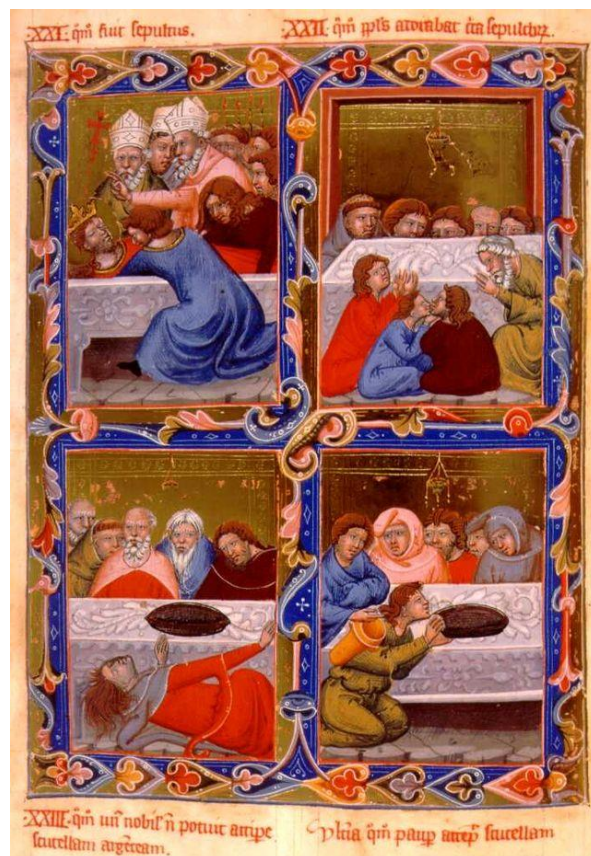
Na sljedećoj stranici prikazan je kralj Ladislav kako sklapa mir s češkim kraljem, što je ujedno i posljednja scena legende, a u rukopisu su na nju dodane scene smrti i pogreba.²⁴⁷ Zanimljivo je da ove scene najčešće nisu dio legenda te za njih ne postoje pisani izvori. One se dodaju na kraju kako bi se stvorio što dojmljivi završetak priče, a ključni elementi scena su spokojna smrt, pogreb i čuda vezana uz relikvije.²⁴⁸ U sceni smrti sv. Ladislav je prikazan u ležećem položaju okružen biskupima i klericima. Nakon toga slijedi scena *translatio*. Ona je vezana uz legendu kako je sv. Ladislav trebao biti pokopan u Székesfehérváru, ali kočija u kojoj se prevozio sarkofag je sama skrenula prema Váradu. S desne strane te scene prikazani su biskup i klerici koji predstavljaju procesiju koja prima sarkofag.²⁴⁹ Na posljednjoj stranici (sl. 11) prva je scena pogreba na kojoj dvojica muškaraca polažu sveca u grob, a iznad su tri biskupa od kojih jedan ima podignutu ruku u znaku blagoslova. Nakon toga slijedi scena u kojoj vjernici kleče i mole pred sarkofagom sv. Ladislava. Zadnje dvije scene prikazuju čudo koje se dogodilo kod groba. Naime, grof je umro

²⁴⁷ Isto.

²⁴⁸ Béla Zsolt Szakács, "From Passing to Tomb: Images from the Hungarian Angevin Legendary", 2011., str. 185.

²⁴⁹ Béla Zsolt Szakács, "Between Chronicle and Legend", 2006., str. 152.

kod groba nakon što je lagao da je on vlasnik srebrne čaše. Zadnja scena ciklusa prikazuje plemića koji je pravi vlasnik srebrne čaše kako ju odnosi. Srebrna čaša u ovim je prikazima predstavljena kao kugla.²⁵⁰

16. Pogreb sv. Ladislava i čuda relikvija, Anžuvinski legendarij, oko 1330.

Sv. Ladislav u ovom je ciklusu prikazan kao odrastao sveti kralj s dugom smeđom kosom i bradom.²⁵¹ U svakoj sceni nosi plavu haljinu do koljena i crveni plašt, te zlatnu krunu. Ciklus je slikan jarkim bojama, a prevladavaju nijanse crvene i plave. Stilski ga se najčešće veze uz školu u Bologni i datira u razdoblje oko 1330. godine. Raskoš dekoriranih zlatnih listova te izdašno korištenje pergamenta na način da je jedna stranica lista uvijek ostala prazna kako se ne bi oštetio oslik, upućuju na to kako se radi o bogatom naručitelju, a činjenica da su u kodeksu većinom prikazani mađarski sveci, navodi na to da se radi o mađarskom naručitelju, najvjerojatnije kralju

²⁵⁰ Isto.

²⁵¹ Dragoș-Gheorghe Năstăsioiu, *Between Personal Devotion and Political Propaganda*, 2018., str. 64.

Karlu Robertu. Anžuvinski legendarij ističe se svojom slikovitošću i vizualnošću, a Béla Zsolt Szakács naziva ga „*pravim blagom srednjovjekovne ikonografije*“.²⁵²

9. Zaključak

Kult sv. Ladislava široka je i neiscrpna tema koja je predmet zanimanja mnogih istraživača već stoljećima. Važnost i raširenost njegovog kulta po cijeloj srednjovjekovnoj srednjoj Europi najznačajnije se opravdava velikim brojem umjetnina koje su njemu posvećene, te čuvanjem velikog broja svečevih relikvija. Iako je većina takvih umjetnina sačuvana na graničnim dijelovima Ugarskog Kraljevstva, dakle na područjima današnje Slovačke, Rumunjske i Češke, u ovom radu fokus je stavljen na područje današnje Hrvatske, te područje centra Ugarskog Kraljevstva, današnje Mađarske. U radu su istaknute bitne veze Hrvatske i Mađarske, počevši od osnivanja Zagrebačke biskupije od strane sv. Ladislava i kasnijeg dolaska njegove relikvije u obliku plašta iz 11. stoljeća u Zagreb, pa sve do isticanja vrlo važnih umjetničkih (zlatarskih) i političkih veza Hrvatske i Mađarske, zahvaljujući kojima Dubrovnik danas čuva izrazito važnu kolekciju relikvijara i relikvija svetih ugarskih kraljeva, a među kojima se ističe relikvijar ruke sv. Ladislava iz riznice Male braće u Dubrovniku iz 15. stoljeća te relikvijar njegove noge iz riznice dubrovačke katedrale iz 14. stoljeća. Također, dva fresko ciklusa na području ruralne kontinentalne Hrvatske, onaj u kapeli sv. Petra u Novom Mjestu te u crkvi sv. Augustina u Velikoj, svjedoče o raširenosti kulta sv. Ladislava i izvan glavnih urbanih centara Kraljevstva.

Što se tiče Mađarske, mnogi bi pretpostavili kako ona čuva najveći broj sačuvanih umjetnina posvećenih sv. Ladislavu, međutim u tome su ju spriječili osmanski napadi koji su se odvijali u centralnom dijelu Kraljevstva. Zato je u Mađarskoj danas pronađeno tek nekoliko fragmentarno sačuvanih fresko ciklusa iz 14. stoljeća. Najbolje je sačuvan onaj u Türjeu koji se i ističe unikatnim prikazom mladolikog sv. Ladislava. Nadalje, relikvijar u obliku biste sv. Ladislava i *Anžuvinski legendarij* samo su mali dio koji dokazuje izrazitu umjetničku djelatnost u čast sv. Ladislava za vrijeme dinastije Anžuvina. Kao štovatelji kulta sv. Ladislava najviše se ističu Karlo Robert, koji je i naručitelj *Anžuvinskog legendarija* oko 1330. godine, te Sigismund Luksemburški kojeg se veže uz relikvijar iz Györa. On je najreprezentativnije djelo mađarskog kovanja u metalu, a

²⁵² Béla Zsolt Szakács, "From Passing to Tomb: Images from the Hungarian Angevin Legendary", 2011., str. 185.

ističe se svojim oblikom kojim se želi naglasiti stvarna prisutnost sveca u ritualima i manifestacijama.

10. Literatura

10.1. Knjige

1. Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb: Novi Liber, 2007.
2. János M. Bak, *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, Srednjoeuropsko Sveučilište u Budimpešti, All Complete Monographs, 2019.
3. Peter Brown, *The cult of the saints: its rise and function in Latin Christianity*, Chicago: The University of Chicago Press, 2015. [2. izmijenjeno izdanje, prvo izdanje 1981.]
4. Zoltan Đere, Aleksandar Kasaš, Tibor Pal, Petar Rokai, *Istorija Mađara*, Beograd: Clio, 2002.
5. Katarina Horvat-Levaj, Davorin Stepinac, Dijana Vukičević-Samaržija, *Velika. Župna crkva sv. Augustina. Povijesno građevni razvoj i valorizacija. Prijedlog konzervatorskih smjernica.*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013.
6. Radoslav Katičić, Olga Perić, Mirjana Matijević Sokol, *Historia Salonitana. Toma Arhidakon, Povijest salonitanskih i splitskih prosvećenika – Thomae Archidiaconi, Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum*, Split: Književni krug, 2003.,
7. Fritz Kern, *Kingship and Law in the Middle Ages*, City of Oxford: Shakespeare Head Press Ltd., 1939.
8. Gabor Klaniczay, *Holy Rulers and Blessed Princesses: Dynastic Cults in Medieval Central Europe*, Cambridge University Press, 2002.
9. Baltazar Adam Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke*, Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1994.

10.2. Poglavlja u knjigama

1. Hrvoje Gračanin, „Zagrebačko područje do osnutka biskupije“, u: Hrvoje Gračanin, Zrinka Nikolić Jakus, Borislav Grgin, Nataša Štefanec, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Krešimir Regan, Željko Holjevac, Zoran Grijak, Ivo Goldstein, *Povijest Grada Zagreba, knjiga 1.*, Zagreb: Novi Liber, 2012., str. 5-29.
2. Gabor Klaniczay, „Chapter One. Saints’ Cults in Medieval Central Europe: Rivalries and Alliances“, u: Anu Mänd, Nils Holger Petersen, Sebastian Salvado, Tracey R. Sands (ur.).

Symbolic Identity and the Cultural Memory of Saints. Cambridge Scholars Publishing, 2018., str. 21-42.

3. Scott B. Montgomery, Alice A. Bauer, „Caput sancti regis Ladislai: The Reliquary Bust of Saint Ladislav and Holy Kingship in Late Medieval Hungary“, u: Stephen Lamia, Elisabeth Valdez del Álamo (ur.), *Decorations for the Holy Dead. Visual Embellishments on Tombs and Shrines of Saints*, Turnhout, Brepols Publishers, 2002., str. 77-90.
4. Žarka Vujić, „Riznica zagrebačke katedrale“, u: Žarka Vujić, *Sveti trag. Devetsto godina umjetnosti zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*, Zagreb: Muzej Mimara, 1994., str. 208-218.

10.3. Članci

1. Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37(2019), str. 173-195.
2. Carmen Florea, „Relics at the Margins of Latin Christendom: the Cult of a Frontier Saint in the Late Middle Ages“, u: *Pecia* 8-11(2005), str. 471-496.
3. Garth Fowden, „Between Pagans and Christians“, u: *The Journal of Roman Studies* 78 (1988.), str. 173-182.
4. Đuro Franković, „Sv. Stjepan i sv. Ladislav u pučkoj tradiciji mađarskih Hrvata“, u: *Cris* 1 (2010.), str. 195-201.
5. Franjo Emanuel Hoško, „Temeljni oblici štovanja svetaca kroz povijest crkve“, u: *Bogoslovska smotra* 44 (1974.), str. 21-37.
6. Nikola Jakšić, „Srednjovjekovno zlatarstvo“, u: *Milost susreta – umjetnička baština franjevačke provincije sv. Jeronima* (2010), str. 262-290.
7. Zsombor Jékely, „Transylvanian fresco cycles of Saint Ladislaus in a new light“, u: *Hungarian review* (2014), str. 97-109.
8. Milutin Juranić, „Likovi kralja i kraljice na plaštu kralja Ladislava“, u: *Peristil* 33(1990), str. 25-42.
9. Damir Karbić, „Ocjene i prikazi“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 28 (2010), str. 245-246.

10. Gábor Klaniczay, "A Szent László-kultusz kialakulása", Nagyvárad és Bihar a korai középkorban, Nagyvárad, 2014., str. 7-39.
11. Vinicije B. Lupis, "Historijat istraživanja i novi prilozi poznavanju najstarijeg sloja moćnika dubrovačke prvostolnice", u: *Starohrvatska prosvjeta* 32(2005), str. 129-148.
12. Vinicije B. Lupis, „Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske“, u: *Starohrvatska prosvjeta* 37(2010), str. 193-208.
13. Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, „Symbolic Actions and Anti-royal Propaganda during a Political Crisis“, u: *Vestnik of Saint Petersburg University. History* 66(2021), str. 179-192.
14. Dragoş-Gheorghe Năstăsoiu, „Royal Saints, Artistic Patronage, and Self-representation among Hungarian Noblemen“, u: *Vestnik of Saint Petersburg University. History* 66 (2021), str. 810-827.
15. Denis Njari, Petra Kolesarić, „Kult svetoga Ladislava u međurječju Drave i Save“, u: *Croatica Christiana Periodica* 83 (2019.), str. 1-12.
16. Lina Slavica Plukavec, „Restauracija plašta kralja Ladislava iz riznice zagrebačke katedrale“, u: *Peristil* 39(1997), str. 13-24.
17. Ivan Srša, „Kapela sv. Petra u Novom Mjestu“, u: *Kaj* 51, 3-4 (2018.), str. 59-92.
18. George Szabó, „Emperor Sigismund with St. Sigismund and St. Ladislaus: Notes on a Fifteenth-Century Austrian Drawing“, u: *Master Drawings* 5 (1967), str. 24-29.
19. Ewa Szkalos, "Medieval representation of the Legend of saint Ladislaus in Comitatus Gömör", u: *Seaculum Christianum* 25(2018), str. 113-123.
20. Ivana Šimunić, Marina Šimunić Buršić, „Svod sakristije zagrebačke katedrale“, u: *Prostor* 23(2015), str. 345-353.
21. Lóránd Ujházi, Tibor Horváth, "The Cult of Saint László (Saint Ladislaus) in the Hungarian Army", u: *Hadtudományi Szemle* 13 (2020), str. 193-210.
László Veszprémy, „King st Ladislaus, chronicles, legends and miracles“, u: *Saeculum Christianum* 25(2018), str. 140-163.
22. Attila Zsoldos, "Ugarska u doba sv. Ladislava", u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37 (2019), str. 123-134.

23. Béla Zsolt Szakács, "Between Chronicle and Legend: Image Cycles of St Ladislav in Fourteenth-Century Hungarian Manuscripts", u: *The Medieval Chronicle* 4 (2006), str. 149-175.
24. Béla Zsolt Szakács, "From Passing to Tomb: Images from the Hungarian Angevin Legendary", u: *IKON* 4(2011), str. 185-192.

10.4. Završni, diplomski i doktorski radovi

1. Lucija Car, *Hrvatske srednjovjekovne svetačke legende*, završni rad, Odsjek za kroatistiku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2017.
2. Elisabeth Hasseler, *Royal Sanctity and the Writing of History on the Peripheries of Latin Christendom, c. 1000-1200*, doktorska disertacija, Odsjek za povijest, Sveučilište u Sjevernoj Karolini u Chapel Hillu, 2018.
3. Dragoș-Gheorghe Năstăsioiu, *Between Personal Devotion and Political Propaganda: Iconographic Aspects in the Representation of the sancti reges Hungariae in Church Mural Painting (14th Century – Early 16th Century)*, doktorska disertacija, Odsjek za srednjovjekovne studije, Srednjoeuropsko sveučilište u Budimpešti, 2018.
4. Magdalena Prvonožec, *Povijest izgradnje katedrale Sv. Stjepana i Ladislava u Zagrebu*, završni rad, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, 2020.
5. Tea Salinger, *Zagrebačka katedrala – obnova kroz povijest*, diplomski rad, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, 2020.
6. Rosana Ratković, *Srednjovjekovno zidno slikarstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010.

10.5. Internetski izvori

1. *ancient and medieval architecture*, <https://medievalheritage.eu/en/main-page/heritage/slovakia/spisky-stvrtok-church/>
2. *Britannica*, <https://www.britannica.com/place/ancient-Rome/Cult-of-the-emperors>
3. *Daily news Hungary*, <https://dailynewshungary.com/explore-the-development-of-the-hungarian-coat-of-arms/>

4. *Facsimile finder*, <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/anjou-legendarium-facsimile>
5. *Facts and details*, <https://factsanddetails.com/world/cat56/sub405/entry-6288.html>
6. *Google Arts&Culture*, <https://artsandculture.google.com/entity/gesta-hunnorum-et-hungarorum/m06c8x2?hl=en>
7. *helloGYOR*, <https://hellogyor.hu/en/sights/the-herm-of-saint-ladislaus/?fbclid=IwAR3ZBNhXfXAY94MONmpaBKayTJpfBh5s0-sKw32FvMuPuWVJA4w6DFKUSN4>
8. *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=35062>
9. *Khan Academy*, <https://www.khanacademy.org/humanities/medieval-world/early-christian-art/beginners-guide-early-christian-art/a/early-christianity-an-introduction>
10. *KNIGHTKING*, <https://knightking.org/en/the-knightking/>
11. *Matica hrvatska*, <https://www.matica.hr/vijenac/243/Ladislavov%20pla%C5%A1t/>
12. *Ministarstvo kulture i medija*, <https://min-kulture.gov.hr/kulturna-bastina/dokumentacijske-zbirke/zbirka-fotografske-dokumentacije/galerija/riznica-zagrebacke-katedrale/2446>
13. *Murus inexpugnabilis*, <http://murusinexpugnabilis.blogspot.com/2016/12/zagrebacka-nadbiskupija-i-ugarski.html>
14. *Muzej Sveti Ivan Zelina*, <https://www.muzej-zelina.hr/hr/virtualna-izlozba/kapela-svetog-petra-u-novom-mjestu/>
15. *Punto Mariner*, <https://hr.puntomariner.com/what-is-a-cult-worship/>
16. *The Met Museum*, https://www.metmuseum.org/toah/hd/myst/hd_myst.htm
17. *Turistička zajednica grada Dubrovnika*, https://tzdubrovnik.hr/get/muzeji/5598/muzej_franjevacog_samostana.html
18. *Župa sv. Augustina biskupa Velika*, <http://zupasvaugustinabiskupavelika.hr/povijest-zupe.html>
19. *wikiwand*, https://www.wikiwand.com/hr/Drugi_nicejski_sabor

11. Popis slikovnih priloga

1. kapela sv. Petra, Novo Mjesto, <https://www.muzej-zelina.hr/hr/virtualna-izlozba/kapela-svetog-petra-u-novom-mjestu/>

2. dio legende o sv. Ladislavu, kapela sv. Petra, Novo Mjesto, <https://www.muzej-zelina.hr/hr/virtualna-izlozba/kapela-svetog-petra-u-novom-mjestu/>
3. dio legende o sv. Ladislavu, kapela sv. Petra, Novo Mjesto, <https://www.muzej-zelina.hr/hr/virtualna-izlozba/kapela-svetog-petra-u-novom-mjestu/>
4. dio legende o sv. Ladislavu, crkva sv. Augustina, Velika, Maja Cepetić Rogić, „Legenda o sv. Ladislavu u zidnom slikarstvu srednjovjekovne Slavonije“, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 37(2019), str. 194.
5. Plašt sv. Ladislava, Riznica zagrebačke katedrale, https://www.sutori.com/en/story/arpadovici--fuEaJGdnuWVEqxPZ32F2svWp?fbclid=IwAR1r-rWhhBVBpHUPTLyV3hrVQZFYfIneXzEksq5gbvJpSM5iogfrX_Uj7NE
6. Relikvijar ruke sv. Ladislava, zbirka samostana Male braće, Dubrovnik, 15. st., Nikola Jakšić, „Srednjovjekovno zlatarstvo“, u: *Milost susreta – umjetnička baština franjevačke provincije sv. Jeronima* (2010), str. 284.
7. Relikvijar ruke sv. Ladislava, zbirka samostana Male braće, Dubrovnik, 15. st., Nikola Jakšić, „Srednjovjekovno zlatarstvo“, u: *Milost susreta – umjetnička baština franjevačke provincije sv. Jeronima* (2010), str. 284.
8. Relikvijar noge sv. Ladislava, riznica dubrovačke katedrale, 14.st., Vinicije B. Lupis, „Zlatarske veze Dubrovnika i Mađarske“, u: *Starohrvatska prosvjeta* 37(2010), str. 197.
9. Dio Legende o sv. Ladislavu, Türje, Z. Jékely, “Narrative Structure of the Painted Cycle of a Hungarian Holy Ruler: The Legend of St. Ladislas”, u: *Hortus Artium Medievalium* 21(2015), str. 66.
10. Dio Legende o sv. Ladislavu, Türje, Z. Jékely, “Narrative Structure of the Painted Cycle of a Hungarian Holy Ruler: The Legend of St. Ladislas”, u: *Hortus Artium Medievalium* 21(2015), str. 66.
11. Relikvijar sv. Ladislava, 1349. – 1378., katedrala u Györu, https://www.researchgate.net/figure/St-Ladislas-bust-reliquary-second-half-of-the-14-th-century-or-early-15-th-century_fig2_350929663?fbclid=IwAR2w9fii8rFpioAgK4gPj-HpYGdAW52wNKywJECAo9NiSAuhqoCiL3qvDQQ

12. Relikvijar Karla Velikog, 1349, Aachen,
https://www.wga.hu/html_m/zzdeco/1gold/14c/06g_1300.html?fbclid=IwAR2XnL88t4SI8Rp8qWx5t0zaGIIdFNigjvZcEgIDM9tQyTC7cFsyzvciLzL8
13. Sv. Ladislav i vrag, Anžuvinski legendarij, oko 1330.,
https://ello.co/pwehren/post/zfmr24-5cbyndx_zyy5w0g
14. Sv. Ladislav i borba s Kumanima, 1. dio, Anžuvinski legendarij, oko 1330.,
https://www.alamy.com/stock-photo/saint-ladislav.html?fbclid=IwAR2jIyI-CWQ6KnGoH0ETMNJMBiO8k_2oQ7pB0EGyGYdu211Fby2TJUq_S6c
15. Sv. Ladislav i borba s Kumanima, 2. dio, Anžuvinski legendarij, oko 1330.,
https://ello.co/pwehren/post/zfmr24-5cbyndx_zyy5w0g?fbclid=IwAR1c8Tx0O5iOuQN_EyCEXJsgWjI-defev0TNT2pSlA4UtBPqZH_7G_rSYRc
16. Pogreb sv. Ladislava i čuda relikvija, Anžuvinski legendarij, oko 1330.,
https://www.wikiwand.com/en/Ladislaus_I_of_Hungary

Summary

Theme of this paper is cult and iconography of Ladislaus I. of Hungary in the medieval Kingdom of Hungary with focus on Croatia and Hungary and period from 11th to 15th century. First part of the paper discusses cults of the saints in general and cults of holy rulers in Middle Ages. It contains the bibliography of st. Ladislaus with the historical development of his cult. The main part of the paper analyzes five art works in Croatia: fresco cycles in the chapel of Saint Peter in Novo Mjesto and church of Saint Augustin in Velika, a cloak of st. Ladislaus kept in Treasury of Zagreb cathedral and Reliquaries of st. Ladislaus' arm and leg kept in Dubrovnik. On the territory of Hungary there are three art works analyzed: Reliquary of st. Ladislaus from the cathedral of Győr, Hungarian Angevin Legendarium and fresco cycle in Türje.

Key words: king Ladislaus, cult, medieval Kingdom of Hungary

